

TARTU ÜLIKOOL

Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut

**RAADIOSAATE „KIRJUTAMATA MEMUAARE“ SISU
MUUTUMINE**

AASTATEL 1977-2006

Bakalaureusetöö

Autor: Rutt Ernits

Juhendaja: dotsent, PhD Maarja Lõhmus

Tartu 2012

SISUKORD

SISSEJUHATUS	5
1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD	7
1.1 Meedia Eestis tänapäeval	7
1.1.1 Ajakirjandusvabadus ja kommunikatsioonivabadus	7
1.2 Raadioajakirjandus	8
1.2.1 Raadio meediumina	8
1.2.2 Raadioajakirjanduse žanrid	9
1.2.3 Raadiointervjuu	10
1.2.4 Raadiosaadete toimetamine:	12
1.2.5 Nõukogude periood Eesti raadioajakirjanduses	13
1.3 Varjatud tähenduse edasiandmine	15
1.4 Vötmesõnad	17
1.4.1 Narratiiv.....	17
1.4.2 Modaalsus	18
2. UURIMISKÜSIMUSED JA HÜPOTEESID	19
2.1 Hüpoteesid	19
2.2 Uurimisküsimused	19
3. ANALÜÜSI MEETOD JA VALIM.....	21
3.1 Analüüsi meetod ja meetodi valik.....	21
3.2 Kvantitatiivne sisuanalüüs.....	22
3.3 Kodeerimine	23
3.4 Uurimise käik.....	23
3.5 Kvalitatiivne sisuanalüüs	24
3.6 Kriitiline diskursuseanalüüs Fairclough meetodil.....	25
3.7 Uurimise käik.....	28
3.8 Valim.....	28
Tabel 1 Valim	29
4. TULEMUSED	32
4.1 Kvantitatiivse sisuanalüüsi tulemused	32
4.2 Intervjuu teemad erinevatel perioodidel.....	32
Joonis 1 Saate peateemad perioodil 1977-2006.....	32
Joonis 2 Saate kõrvalteemad perioodil 1977-2006.....	33

Joonis 3 Teemaarenduse tendentsid perioodil 1977-2006.....	34
Joonis 4 Ühiskonnamuutuste analüüs perioodil 1977-2006.....	35
4.3 Intervjuude eesmärk ja eesmärkide täitmine erinevatel ajaperioodidel.....	35
Joonis 5 Intervjuude eesmärgid perioodil 1977-2006.....	36
4.4 Intervjuude tonaalsus ja vorm erinevatel ajaperioodidel.....	36
Joonis 6 Intervjuude vorm perioodil 1977-2006.....	37
Joonis 7 Teksti liigendatus perioodil 1977-2006.....	38
Joonis 8 Faktid ja informatsioon perioodil 1977-2006.....	39
Joonis 9 Saatejuhi hoiak perioodil 1977-2006.....	39
Joonis 10 Intervjuu emotsionaalsus perioodil 1977-2006.....	40
Joonis 11 Intervjuu formaalsus perioodil 1977-2006.....	41
4.5 Intervjuu osapoolte analüüs.....	41
Joonis 12 Intervjueeritavate sugu perioodil 1977-2006.....	41
Joonis 13 Saatekülalise teemavaldkonnad perioodil 1977-2006.....	42
Joonis 14 Intervjuude allikad perioodil 1977-2006.....	43
Joonis 15 Rollid perioodil 1977-2006.....	44
Joonis 16 Varjatud sisu olemasolu perioodil 1977-2006.....	44
5. KVALITATIIVSE SISUANALÜÜSI TULEMUSED.....	45
5.1 Saateteemade käsitlemine.....	45
5.1.1 Neutraalne saateteemade käsitlemine.....	45
5.1.2 Kriitiline/irooniline saateteemade käsitlemine.....	46
5.1.3 Positiivne saateteemade käsitlemine.....	49
5.2 Varjatud sõnumi edasiandmine.....	49
5.2.1 Nõukogude Liidu periood 1977-1984.....	50
5.2.2 Üleminekuperiood 1987-1992.....	52
5.3 Normide ja väärtuste edastamine varjatud ja mittevarjatud tasandil.....	53
5.3.1 Nõukogude Liidu periood 1977-1984.....	53
5.3.2 Üleminekuperiood 1987-1992.....	55
5.3.3 Taasiseseisvunud Eesti 1995-2006.....	57
5.4 Intervjueeritavad ja nende rollid erinevatel ajaperioodidel.....	60
5.4.1 Nõukogude Liidu periood 1977-1984.....	60
5.4.2 Üleminekuperiood 1987-1992.....	61
5.4.3 Taasiseseisvunud Eesti 1995-2006.....	62
5.5 Lembit Lauri kui saatejuhi roll erinevatel ajaperioodidel.....	63

5.5.1 Nõukogude Liidu periood 1977-1984.....	63
5.5.2 Üleminekuperiood 1987-1992	64
5.5.3 Taasiseseisvunud Eesti 1995-2006.....	66
5.6 Kvalitatiivse sisuanalüüsi kokkuvõte	67
6. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON	69
6.1 Raadiosaate „Kirjutamata memuaare“ eesmärkide ja sisu muutumine 1977-2006.....	69
6.2 Saate eesmärkide täitmine	69
6.3 Normide ja väärtuste edastamine varjatult ja mittevarjatult	70
6.4 Intervjueeritavad ja kõneisikud.....	72
6.5 Lembit Lauri kui saatejuhi roll	73
6.6 Meetodi kriitika	75
KOKKUVÕTE	76
SUMMARY	78
KASUTATUD KIRJANDUS.....	81
LISAD	84

SISSEJUHATUS

Käesolevas uurimistöös analüüsisin, kuidas muutus raadiosaate „Kirjutamata memuaare“ sisu aastatel 1977-2006, mil saade oli Eesti Raadio eetris. Uuritavaks materjaliks kasutasin antud ajavahemikus esitatud 12 saadet. Kontentanalüüsi ja kriitilise diskursuse analüüsi põhjal uurisin, kuidas muutusid minu poolt analüüsitud saadete eesmärgid, sisu, ja vorm. Töös vaatlesin tegureid, mis mõjutasid saatesarja muutumist ajas ning kuidas need muutused avaldusid analüüsitud saadetes.

Alates 1926. aastast, mil jõudis eetrisse esimene ametlik ringhäälingusaade, on Eesti Raadio pidanud läbi elama suuri ideoloogiliste ja poliitiliste muutuste etappe. Erinevad perioodid on jätnud oma jälje ka Eesti Raadio arengule. Kui tänapäeval saab meedias oma eesmärgid vabalt teostada, siis nõukogude ajal, mil igat sammu jälgis range tsensuur, jõudis tõde kuulajateni vaid läbi oskusliku esituse. Trikkel (1998) on kirjutanud, et Nõukogude Liidus kasutati Eesti Raadiot kui propagandamasinat, tegutsema pidi käskude järgi ning raadiosaadete sisu kontrolliti rangelt. Parimad raadiotehnikad suutsid sellegi poolest anda vaimset infot edasi ka läbi ideoloogilise tsensuuri. (Trikkel 1998)

Eesti Raadio ajakirjanik Lembit Lauri, kes oli inimeste jutustustel põhineva raadiosaate „Kirjutamata memuaare“ toimetaja, suutis läbi oma saate vahendada lugejale tõde nõukogude perioodil nii, et tsensuur ei saanud saates esitatust kinni haarata ja seda ära keelata. Saade andis informatsiooni tihti edasi latentselt, kandes sõnumit vaid sõnade taga, ja ilma, et sellest oleks räägitud ühemõtteliselt ja otse. Käesolevas uurimistöös vaatlesin, kuidas ja mis kujul Lembit Lauri ühiskonnakriitilist informatsiooni kuulajatele läbi tsensuuri edasi andis.

Kuna Lembit Lauri toimetas „Kirjutamata memuaare“ aastast 1977-2006, tahtsin läbi oma töö välja selgitada saatejuhi enda arengu seotust oma saadetega ja nende muutumist ajas. „Kirjutamata memuaare“ oli eetris kolmel olulisel perioodil: Nõukogude Liidu, selle lagunemise ja Eesti taasiseseisvumise ajal, seega oli oluline tuua välja, milliseid erinevaid eesmärgid täitis saade erinevatel ajajärgudel ning kuidas muutus saatesarja sisu neist perioodidest sõltuvalt.

Tartu Ülikoolis 1993. aastal kaitstud Jaanus Nurmoja diplomitöö “Muutuv ringhääling muutuv asjas: Eesti Raadio tegevusest aastatel 1985-1992”, käsitles Eesti Raadios toimunud muutusi nõukogude perioodist üleminekuperioodini. Need etapid olid olulised ka minu analüüsitava materjali puhul ning näitasid, millised võimalused ja eesmärgid olid raadioajakirjanikel erineva ühiskondliku korra kontekstis.

Nurmoja tõi oma töös välja ka Lembit Lauri „Kirjutamata memuaare“, mida käsitles kui saadet, mille eesmärk oli jäädvustada jälg jutustaja isikust, tema lähematest kaasaegsetest ja ajastust, milles nad on elanud. (Nurmoja 1993)

Lauri tegi tänuväärset tööd Eesti ja eestlaste ajaloo säilitamisel. Läbi tema mitmekülgse saate said kuulajad ka Nõukogude ajal aimu, milline oli elu esimese vabariigi päevil, perioodil, mis oli eestlastele väga oluline. Saade ei jutusta ümber mitte ainult saatekülaliste elusid, vaid kujutab minevikku ja minevikus toimunut, nagu sõjad ja üldine eluolu, luues sellega pildi Eesti ja eestlaste ajaloost, kultuurist ning meie positsioonist maailmas.

Raadio on väga spetsiifiline meedium ning selle hoomamiseks saab kasutada vaid kuulmismeelt. Läbi oma töö uurisin, kuidas üks staažikamaid raadioajakirjanikke suutis inimeste elukroonikat helilindil edasi anda ja milliseid võtteid ta kasutas selleks, et informatsioon oleks kuulajale meeldejääv ja mõjuv.

Uurimistöö struktuur oli järgnev: esimeses peatükis selgitasin, millised teooriad võtsin uurimuse aluseks, seejärel kirjeldasin metoodikat ja kolmandas peatükis tõin välja hüpoteesid ja uurimisküsimused. Töö neljandas peatükis käsitlesin kvantitatiivse ja kvalitatiivse analüüsi tulemusi ja seejärel tõin välja diskussiooni- tulemuste ja diskussiooni põhjal järeldused. Töö viimases osas on kokkuvõte.

Tahaksin tänada oma bakalaureusetöö juhendajat dotsent, PhD Maarja Lõhmust ja kõiki, kes mind töö valmimisel aitasid.

1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

1.1 Meedia Eestis tänapäeval

Meedial peab olema sõnavabadus, et töötada uudiste vahendajana ja ühiskonna vaatlejana. Tänapäeval on meedias üheks probleemiks sõnavabaduse vastuolu meelelahutusega, mistõttu on infoedastus tihti pinnapealne ja meelelahutuslik.

Meedia mõju sõltub vastuvõtjast, seejuures on olulised inimese vanus, haridus, päritolu ja hoiakud. Sõnum sõltub ka sotsiaalsest keskkonnast ehk sellest, kuidas ümbritsevad inimesed reageerivad meediasündmusele. (Aava 2003: 163,164, 166)

1.1.1 Ajakirjandusvabadus ja kommunikatsioonivabadus

Tänapäeva Eestis elementaarne ajakirjandusvabadus hakkas kujunema alles üleminekuperioodil 1990. aastate algul. Järsud muudatused ühiskonnas mõjutasid suuresti ka saatesarja „Kirjutamata memuaare“ arengut ja võimalusi. Saabunud ajakirjandusvabadus laiendas oluliselt saate ja saatejuhi võimalusi. Järk-järgulist tsensuuri lõdvenemist kasutas 1980. aastate lõpus ära ka Lembit Lauri, kes püüdis oma saadetega ajakirjandusvabaduse poole, kajastades üha ausamalt ja kriitilisemalt Nõukogude Liidus toimuvat.

Nurmoja (1993) tõi välja, et pärast 1986. aastat, mil ajakirjandusvabadus laienes järk-järgult, tsensuur lõdvenes ning aset leidsid olulised muutused poliitikas (NSVL välispoliitilise tegevuse aktiveerumine, Nõukogude Liidu sisepoliitilised ümberkorraldused, fosforiidisõda), muutus ka Eesti Raadio usaldusväärsemaks. Sellega koos tõusis ka kuulajate arv, sest Eesti poliitika muutus Eesti-keskseks, ühiskond ja massiteabevahendid vabanesid ideoloogilisest painest, laienesid demokraatlikud vabadused ja ühiskonnaellu tekkisid uued nähtused. (Nurmoja 1993: 85, 86)

Harro (1996) on öelnud, et vaba ajakirjandus on arenenud demokraatlikus ühiskonnas mõjuvõimas märk. Seda eriti postsotsialistlike riikide puhul, kus sõnaühendid sõltumatu ajakirjandus, vaba ajakirjandus ja ajakirjandusvabadus on eriti mõjuvõimsad märgid. (Harro 1996: 3)

„Juurdepääs informatsioonile ei ole ajakirjanduse kui institutsiooni eriõigus, see on kogu avalikkuse õigus. Ajakirjanikud on lihtsalt tänapäeva keerulises ühiskonnas professionaalsed infotöötajad.“ (Harro 1998: 7)

Liiv (1998) on seejuures märkinud, et informatsiooni avalikkuse nõue ei tähenda, et see peab olema igal hetkel ja kõigile avalik, vaid on ka informatsiooni, mis ei ole teatud hetkel avalik. Seejuures on kõige olulisem piirang ajapiirang, sest mingil hetkel peab informatsioon avalikuks saama.

„Igasugune avaliku võimu kogutud või toodetud informatsioon peab ühel ajahetkel olema avalikkusele kättesaadav. Vastasel juhul me ei ole võimelised hindama demokraatlikult valitud juhtide tegelikku käitumist.“ (Liiv 1998: 18)

1.2 Raadioajakirjandus

1.2.1 Raadio meediumina

Raadio kui meedium piirab aga ka annab palju võimalusi sõnumi edastamiseks. Minu poolt uuritava materjali puhul on oluline jälgida, mis võimalusi pakub raadio informatsiooni jõudmiseks kuulajateni.

Trikkel (1977) hindab raadiosuhtluse iseärasusteks kahte tegurit. Esimesena seda, et raadiokuulajad on teineteisest isoleeritud ja nende kuulamissituatsioon võib olla väga erinev, samuti puudub nende vahel emotsionaalne sild. Teiseks iseärasuseks peab ta seda, et raadiosuhtlemine on auditiivne ning tugineb vaid kuulamismeelel. (Trikkel 1977: 24)

Et konkurentsist vastu pidada, ei pea raadiosaade olema huvitav ja paeluv ainult esimestel minutitel, vaid lõpuni. Seejuures on kõige olulisem, et kuulaja tunneks, nagu räägitaks temaga isiklikult ja rääkijal on midagi südamel ning ta teab, mida ta öelda tahab ja kuidas kuulaja saaks tema öeldut kasutada. Hea raadioteksti oluline eeldus on, et seda oleks kõrvaga kerge tabada, kuid seejuures on oluline see, kuidas tekst on kirjutatud ja kuidas seda esitatakse. Inimestele jääb raadiost meelde kõigest pool saadud informatsioonist ning tähelepanu veab inimesi alt peamiselt seetõttu, et tekst oli halvasti vormistatud ja esitatud. (Farmann & Kramhøft 1997: 11)

Raadios on oluline koht ka reporteri personaalsusel, millest sõltub, kuidas intervjuueeritav end vestluspartneri rollis tunneb. Reporter ülesandeks on korraldada küsitelu nii, et intervjuueeritav ei märkakski, et esineb mikrofone ees. Seega on raskeim vestlus siis, kui see toimub otseülekandes, kus hilisemad korrektuurid on välistatud. (Pant 1965: 90)

1.2.2 Raadioajakirjanduse žanrid

Mõned žanrid nagu ajakirjanduse ülevaade, aruanne ja artikkel ei tule raadiosaadete vastuvõtu eripärade tõttu kasutusele. Intervjuu, reportaaž ja olukirjeldus säilitavad küll sisulise eesmärgi samasuse, kuid muutuvad oma vormilt raadiopärasemateks ja kuulatavateks. Kuna raadioajakirjanduslikke elemente kannavad kuulajateni inimehääled ja sündmustiku helipilt, on raadiožurnalistika aluseks mikrofone taga olija suuline jutustus või vestlus kirjeldatava sündmuse, probleemi asjaosalisega ning nendest spetsiifilistest iseärasustest tuleks lähtuda ka raadiožanrite analüüsimisel. (Trikkeli 1965: 65)

Raadioajakirjanduse žanrite põhielemendid on Trikkeli (1965) järgi: reporteri jutustus, vestlus ja reportaažilik kirjeldus dokumentaalsete helitaustadega. „Nende kolme elemendi omavaheline seos ja proportsioonid saate ulatuses piiritlevad žanri“. (Trikkeli 1965: 66)

Raadiosaadete elemendid kujutavad endast väga laia skaalat ning kõigi nende nähtuste ja üleminekute grupeerimisel tuleb arvesse võtta süstematiseeritud ja individuaalne ettekujutus teatud saatevormide olemusest. Lõplikku ja täielikku žanriskaalat ei olegi olemas, sest ta muutub ja täiustub pidevalt koos raadioajakirjandusliku mõtte arenguga. (Pant 1965: 90)

Raadioajakirjandust iseloomustab suuresti ka žanripiiride lõtvumine ja erinevate vormialaste vaheastmete ja kombinatsioonide tekkimine. Žanripiirid on lähenenud ja toonud kaasa tohutu kirevuse. (Pant 1965: 101)

Trikkeli (1969) järgi põhineb raadioajakirjandus raadiožanritel kui tegelikkuse peegeldamise vormidel. Ta toob välja järgmised žanrid:

- 1) olustikuline reportaaž;
- 2) reporteri esinemine mikrofonis ees;
- 3) vestlus kahe inimese vahel;
- 4) kollektiivne vestlus;
- 5) reportaaž, olukirjeldus;
- 6) reportaaž, loeng;
- 7) reportaaž, kommentaar;
- 8) raadiokompositsioon. (Triikkel 1969: 61, 62)

1.2.3 Raadiointervjuu

Montgomery (2008) on eristanud läbi intervjuueeritava kogemus-, aruandlus-, ekspert- ning liitintervjuud. Tema väitel on kogemusintervjuu korral intervjuueeritavaks avalikkuse esindaja ning sellise vestluse puhul on kõige olulisem intervjuueeritava kogemus. Aruandlusintervjuu puhul on olulisim intervjuueeritava positsioon. Ekspertintervjuu puhul on olulised positsioon ja kogemus ning liitintervjuu puhul võib intervjuueeritava roll vestluse käigus muutuda. (Montgomery 2008)

Pant (1965) jagas raadiointervjuu seitsmeks alaosa. Ta toob välja protokoll-intervjuu, mis on ametlik küsitelu, seostamata küsimuste, järelduste ja arenduseta vastustega. Protokoll-intervjuu puhul on reporter ainult küsitleja. Pant toob välja pressikonverentsi, mis on protokoll-intervjuu mitme või paljude reporteritega. Üheks intervjuu alaosa liigitab Pant tavaintervjuu, mis on küsitelu põhituup. Intervjuu korral on seostatud küsimused, väljaarendatud vastused, reporteri järeldused, oletused, kokkuvõtted ning primaarsel kohal on sellises intervjuus vastaja. Pant toob intervjuu alaliigina välja ankeedi, mille puhul on tegemist korduva küsimusega intervjuuga, kus osaleb palju vastajaid. Seejärel märgib ta ära vestluse, mis on seostatud jutuaajamine. Vestluse puhul on küsitelu sekundaarne või puudub, esineja ja reporter on sellisel puhul võrdsed. Veel määratleb Pant intervjuudena grupivestluse, mille puhul on tegemist suurema

osavõtjaskonnaga grupiesinemisega, selles alaliigis on koondatud kõik eelmised intervjuude tüübid. Lõpuks toob Pant eraldi välja intervjuu või vestluse sündmuspaigal, mille puhul on ülesehitus järgnev: sissejuhatus + intervjuu + sündmuspaiga atmosfäär + hääled + meeleolu ning primaarne on küsitelu. (Pant 1965: 91)

„Kirjutamata memuaarides“ käsitleti palju erinevaid teemasid ning saatekülalisteks olid erineva elusaatustega inimesed, mistõttu oli oluline jälgida, milliseid strateegiaid Lauri intervjuudes kasutas. Intervjuu strateegiat koostades peab ajakirjanik pidama silmas eelkõige seda, kellega ta intervjuu teeb ning mis teemal, strateegia peab olema selge enne, kui mikrofon avatakse (Farmann & Kramhøft 1989: 34).

Raadioajakirjanik on vahendaja informatsiooni allika ja raadiokuulaja vahel. Seetõttu jõuab kuulajani mitte ainult ajakirjaniku informatsiooniallikaga suhtlemise lõpptulemus, trükisõnas kirjutatud sõnum, intervjuu ja reportaaž, aga ka suhtlemine kõikide nüanssidega. Kuulaja poolt informatsiooni hankimise ja jälgimise teevad eriti kuulatavateks raadiointervjuu ja –reportaaž. (Trikkel 1965: 67)

Intervjuu on oma olemuselt inimeste omavahelise suhtluse vorm. „Kirjutamata memuaarides“ oli vestlus olulisel kohal, läbi selle sai saatejuht väärtuslikku informatsiooni. Oluline oli jälgida, kuidas ja milliseid võtteid kasutades hankis saatejuht informatsiooni. Intervjuu on eelkõige ajakirjaniku töömeetod informatsiooni hankimisel, seejärel vestlus ja alles siis žanr (Trikkel 1965). Intervjuu väärtus tuleneb suuresti tema suurest veenmisjõust, sest tegemist on esimese allika informatsiooniga, faktide edastamine ja sündmuste kirjeldus toimub selle inimese nimel, kes annab ajakirjanikule intervjuu. Vestluse mõtte arengut on kergem ja loomupärasem jälgida kui tihedat teksti, mida raadios jutustatakse. (Trikkel 1965: 67)

Intervjuu eesmärgiks on koguda võimalikult palju informatsiooni. Materjali kogumise järjekord on vaba ning korrata saab ka küsimusi, et olla kindel, kas asjast saadi õigesti aru. (Farmann & Kramhøft 1989: 33)

Intervjuu tulemus sõltub eelkõige sellest, kuidas intervjuu läbi viidi. Tulemuseni jõutakse aga ainult siis, kui intervjuueeritav seda soovib ja kui intervjuueerija suudab luua õige vastastikuse mõjusfääri, mida säilitada kogu vestluse kestel. Õige mõjusfääri loomise juures on eriti oluline see, kuidas suhtub intervjuueeritav vestluse teemasse ja kas see on talle meeltemööda, vastasel juhul on raske saada head intervjuud. Arvesse

tuleb isegi reporteri isik, tema välimus, käitumine ja professionaalne meisterlikkus inimestega suhtlemisel. Intervjuu dünaamika määravad vestluse meeleolu, rütm. (Trikkel 1965: 73)

Hennoste (2008) toob välja põhimõtted, mida peaks ajakirjanik isiklike küsimuste esitamisel jälgima. Isiklikud küsimused nõuavad tugevat kodutööd, tuleb alustada üldiste küsimustega, isiklike küsimusi küsides võiks alustada sissejuhatusega. (Hennoste 2008: 266)

Oluline koht on raadiointervjuus ka parakeelel ja metasõnumitel. “Kirjutamata memuaaride“ puhul oli oluline uurida, kas need mõjutasid informatsiooni, mis kuulajateni jõudis ning mis moel. McKay, Davis ja Fanning (1995) defineerivad parakeelt kui kõne vokaalkomponente, mis on sisust eraldi võetuna: hääle kõrgus, kõla, artikulatsioon, tempo, tugevus ja rütm. Parakeele kaudu on võimalik tajuda inimese tuju ja suhtumist, olemust ja tundeid. Kui kõneleja muudab millegi rõhutamiseks tahtlikult lauserütmi või lisab mõne piiritleva sõna, saadab ta kuulajale metasõnumeid, mis lisavad lausele teise tähendustasandi, mis võib olla sageli ka halvustav. (McKay, Davis, Fanning 1983,1995: 65)

„Raadios räägitul ja kirjapandul on erinevus. Hääl kannab emotsiooni, mis peegeldab isikut ja väärtustab informatsiooni, tekst on enam meie poolt kontrollitud.“ (Trikkel 1998: 72)

Farmann & Kramhøft (1989) märgivad, et oluline koht intervjuus on ka pausidel. Kuigi paljud raadioajakirjanikud tunnevad hirmu pauside ees, sest näevad selles süüdistust, et ei suuda intervjuueeritavaga kontakti luua, siis tegelikult võib paus asendada küsimust. See võib olla intervjuueerijapoolseks signaaliks, et intervjuueeritav võiks midagi lisada või teemat edasi arendada. Tempo pealesurumisel võivad intervjuueeritavad ehmatada ning vestlus takerdub või muutub ebaloomulikuks. (Farmann & Kramhøft 1989: 45)

1.2.4 Raadiosaadete toimetamine:

Raadios saab materjali edastada nii töödeldult kui ehedal kujul ehk otse, töötlemata ja töödeldud materjali puhul võib kuulaja neid eristada, seejuures on toimetatud saated alati lindistatud, toimetamata aga otsesaated. Otsesaated on oma olemuselt tihti

ettearvamatud ja kui see seda teatud piirini ei oleks, siis võiks ajakirjanik teha ka toimetatud saate. (Farmann & Kramhøft 1997: 69)

Demokraatlikus ühiskonnas osaleb ajakirjandus ühiskondlikus ja poliitilises elus vähemalt teoreetiliselt arvestatava, iseseisva kriitilise toimija ja mõjutajana. Ajakirjandustoimetamise sihiks on kommunikatsioonis kui mõjutamise protsessis või esituses kokku viia ja suhestada selle erinevaid osalejaid. Toimetamisest sõltub, milline paistab reaalsus ja ühiskond ajakirjanduses ja kes määravad, mis osutuvad teadmisk- ja teatamisväärseteks nähtusteks ja kuidas neid esitatakse. Nõukogude ajal oli toimetamistöö tihedalt seotud tsensuuriga ning seda võis pidada tsensuuri ettevalmistavaks etapiks, mille käigus tehti ära ka sisuline tsenseerimine. Toimetamine võis osutada ka täielikuks tsenseerimiseks, mille käigus võeti tekstist ära kõik keelatud või ebasoovitavat dekodeerimist võimaldavad tekstiosad. (Lõhmus 1999: 25)

1.2.5 Nõukogude periood Eesti raadioajakirjanduses

„Kirjutamata memuaaride“ puhul oli oluline uurida, mil määral mõjutas nõukogude aeg seda saatesarja ning kuidas püüdis Lembit Lauri hoiduda nõukogude propagandast.

Nõukogude Liidus tagati tsenseeritud massikommunikatsiooniga poliitiliselt usaldusväärse ja ideoloogiliselt puhta sõnumi edastamine ning ideoloogilise sõnakasutusega püüti mõjutada inimese mõttemaailma (Aava 2003: 110, 113).

Maarja Lõhmus (1999) on tsensuuri liigitanud järgmiselt:

- 1) sõna tsenseerimine;
- 2) väljendi tsenseerimine;
- 3) mõtte tsenseerimine;
- 4) mõttearenduse, mõttekäigu tsenseerimine;
- 5) tekstistruktuuride tsenseerimine;
- 6) teksti tsenseerimine-keelamine tervikuna. (Lõhmus 1999: 73)

Tsensuuri abil püüti mõjutada inimeste mõtlemist ja käitumist ning hoida neid teadmatuses tegelikkusest. Läbi tsensuuri prooviti inimesi tegelikest probleemidest võimalikult vähe teavitada, selleks takistati info, tõlgenduste ja konteksti teadvustamist ning hoiti läbi ajakirjanduse inimesed ühiskonnas tasalülitatuna ja nende aktiivsus ohjatuna. Raadiosaadetele ja -tekstidele olid seatud sõnastamata normid ja piirangud ning tsenseeritud tekstid olid oma mõtteviisilt ja esituselt normist vabamad. Sellest hoolimata tegid paljud raadioajakirjanikud oma saated tihedaks ja tähendusrikkaks professionaalsel tasemel. Ideoloogilise surve tugevnemine 1980. aastatel muutis tsenseeriva toimetuse piire vormiliselt ahtamaks, mistõttu hakkas töö sisu määrama ajakirjaniku professionaalsus. Mõtte edastamise vahendina õpiti kasutama emotsionaalsust ning püüti leida aspekte ja kogemusi, mis vahendasid tegelikku reaalsust. (Lõhmus 1999: 107)

Kuni 1990. aastani allus raadio ja televisioon Eestis ametlikult valitsusele (ENSV Ministrite Nõukogu), faktiliselt aga Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei (edaspidi NLKP) algorganisatsioonile – Eesti Kommunistliku Partei (edaspidi EKP) Keskkomiteele. Kommunistlik Partei oli põhiseadusega juhtiv ja suunav jõud kuni 23. veebruarini aastal 1990, mil vastav paragrahv ENSV põhiseaduses tühistati. Siit tulenes ka poliitiline suunitlus, milles hakkasid ilmnema muudatused alates 1988. aastast. Aastal 1985-1988 lõdvenes poliitiline tsensuur, mis kadus täielikult alles 1989. aasta lõpus. (Nurmoja 1993: 88)

Trikkel (1998) toob välja, et Nõukogude Liidu poliitilised ambitsioonid olid 1939. ja 1940. aastatel propaganda vahendiks, mistõttu sattus ka Eesti ringhääling aastakümneteks sõltuvusse võõrriikide ideoloogiast (Trikkel 1998: 28).

Lõhmus (1999) on öelnud, et totalitaarsust iseloomustab valikute, tähenduste, seoste, hinnangute ja väärtuste üldine ühtlustamine. See ei tunnista subjektide isikliku kogemise võimalust ega tegelikku kogemust, mis on asendatud kogemusega *a priori* antuna. Kehtestatud "antud" kogemusega opereeritakse ka tegelikkuses, praktilises tegevuses, sellest lähtudes tehakse otsuseid. (Lõhmus 1999: 58)

Ringhäälingu langus saabus selle riigistamisega ning nõukogude korra ajal ei pööratud raadioalastele küsimustele nii suurt tähelepanu ning pärast sõda propageeriti vaid radiofitseerimist, eriti maal (Lään 1960: 20).

Nõukogude Liidus kasutati Eesti Raadiot kui propagandamasinat, mis väljendus propagandistlikes sõnavõttudes ja ebatäpsetes sõjateadetes. Tegutseda pidi käskude järgi ning raadiosaadete sisu kontrolliti rangelt. Parimad raadiotehnikud suutsid sellegi poolest anda vaimset infot edasi ka läbi ideoloogilise tsensuuri. (Trikkel 1998)

Nurmoja (1993) on kirjutanud, et Eesti Raadio väljendas 1980. keskpaigas üldpilti kogu Eesti ajakirjandusest. Infosaadete esmane eesmärk oli kajastada saavutusi tööstuses ja põllumajanduses, intervjueriti „teenekaid töönimesi“ ning sündmusteks nagu NLKP ja EKP kongressiks ja ülemnõukogu istungijärguks valmistuti juba aegsasti. Eelisjärjekorras olid ka need materjalid, mis olid seotud parteiga. EKP Keskkomitee jälgis ja suunas ringhäälingu tööd valvsalt, tekitades sellega absurdilähedasi olukordi. (Nurmoja 1993: 6)

Lembit Lauri ise on öelnud Vello Lääne (1991) raamatus „Päev ja öö Eesti Raadios“ järgmist: „Tollal trükiti kõik pikemad saated lindilt paberile, seda tahtsid nii tsensor kui ülemused. Lugeses kulus ju vähem aega kui kuulates. Peatselt kutsuti mind kabinetti: 'Miks te selle mälestussaadete lindistasite? Kellele on vaja neid vanu asju, näiteks maailmasõja algusest?' Selgitasin, et tuleb jäädvustada jälg eesti kultuuriloost, kusjuures lindistamisel pean oluliseks saada ulatuslikult jutujärjele, väldin omapoolseid hinnanguid, kommentaare, komplimente. Stagnaaja tõttu võtsin esialgu vestluskaaslasteks poliitikast kaugemalseisvaid inimesi /.../ Viimasel ajal olen lindistanud eelkõige neid, kes varem pidid vaikima, olgu ta Eesti leegionär või politseinik. Nüüd räägime asjadest, mille eest varem oleksime mõlemad läinud kümneks aastaks istuma.“ (Lään 1991: 36)

1.3 Varjatud tähenduse edasiandmine

Filmiteoreetik Bordwell (1989) on välja toonud, et filmide puhul võib vaataja näha sümbolilisi, või implitsiitseid ehk varjatud tähendusi, mille puhul eeldatakse, et film ei ütle teatud asju otse. Varjatud tähenduse ühikuid võib samastada probleemi või küsimusega. Paljud elemendid, nii eksplitsiitse tähenduse suhtes kõrvalekalduvad kui mitte, võivad olla aluseks implitsiitsele tähendusele. (Bordwell 1989: 249) Sama põhimõtet saab järgida ka raadiotekstide kuulamisel, kus varjatud tähendusi antakse edasi sõnasümbolite, emotsioonide ja helidega.

Eesti ajakirjanduses loodi Nõukogude Liidu perioodil pidevalt eestlust. Mari Kalkun (2002) tõi välja, et rahvuslikku identiteeti luuakse ajakirjanduses siis, kui maa ei ole sise- või välispoliitiliselt, majanduslikult või sotsiaalselt stabiilne või on märgata langustendentsi. Nõukogude Eesti ajakirjandusele on iseloomulikud artiklid, kus räägitakse vaid rahvast koos hoidvatest faktoritest: traditsioonidest, eesti keelest, kultuurist jms. Kuigi artiklites kajastati ka nõukogude propagandat, võib oletada, et eestlase silma jäi eelkõige rahvuslikkust kajastav osa artiklist. (Kalkun, 2002: 106, 108)

Raadios on oluline koht sõnasümbolitel, helidel, emotsioonidel ja nendes peituvatel võimalustel. Lauri püüdis läbi nende võimaluste peegeldada nõukogude perioodil tegelikkust ja luua mõttelist maailma. Kuna varjatud tähenduste edastamist ei ole Eestis palju uuritud, oli väga oluline jälgida, mis võtteid „Kirjutamata memuaarides“ tegelikkuse edastamiseks kasutati ning kuidas püüdis Lauri väärtustada ja esile tõsta Eestit ja eestlust. Lauri roll nõukogude perioodi ajakirjanduses oli suur, seetõttu toovad mitmed autorid teda välja ka oma uurimustes, kirjeldades „Kirjutamata memuaare“ kui väärtuslikku materjali eestlaste elulooteaduse mõjutamisel.

Kunstiline meedia aitas nõukogude perioodil kuulajatel samastuda eestlaste varjatud ajaloo ja anda informatiivset teavet ajaloo kohta, eestlaste elulooteadust mõjutas nõukogude perioodil suuresti Lembit Lauri raadiosaade „Kirjutamata memuaare“ (Kõresaar 2004: 71).

Eesti Vabariik kahe maailmasõja vahel andis aimdust, kui suure mõjuga on tegelikult Nõukogude Liidu aegne repressioon. See periood lõi eestlaste jaoks uue pildi ajaloost ja võrdlus esimese vabariigi perioodiga võimendas veelgi enam Nõukogude Liidus korda saadetud jõhkraid tegusid. Lisaks üldistele aruannetele esitleti seda ka läbi ajaloolaste, advokaatide, tuntud inimeste ja ajakirjanike. Isikliku kogemuse kajastamine muutus järjest olulisemaks, ellujäänud rääkisid oma mälestusi ja nii faktilised teadmised kui mälestused kajastusid ka raadios. (Kõresaar 2004: 71)

Vanema generatsiooni jaoks oli oluline ka see, et säilitati need väärtused, mida eestlased järgisid enne sõjaperioodi esimese vabariigi ajal. Eestlased säilitasid oma ajaloolise mälu, mida võeti kui väikese rahva suuri kannatusi. Eesti Vabariiki enne II maailmasõda võeti kui harmoonilist heaolu ühiskonda, ühiskond suhtus sellesse patriootlikult. Just see mälestus omas olulist rolli, mis aitas kaasa iseseisvuse

saavutamisele 1990 alguses. Nõukogude ajal jäi alles eestlaste püüdlus säilitada see, mis oli enne võõrast võimu, tähtsaks muutusid kollektiivne mälu ja eraldi kogemused. (Kõresaar 2004: 33)

1.4 Võtmesõnad

1.4.1 Narratiiv

Väljataga (2008) on kirjutanud, et 1980. aastatel hakati koos narratiivide tähtsustamisega hindama ka seda, mis on subjektiivne ja üksik. Narratiivi mõiste või metafoori abil üritatakse valgust heita ajalootunnetusele kitsamalt ja inимтunnetusele üldisemalt, üksikisiku ja kollektiivide identiteedi kujunemisele, hea elu tingimustele, maailmavaadete ja poliitiliste ideoloogiate vaheldumisele, rahvuste kujunemisele, kohtuasjadele, vaimsele ja füüsilisele tervisele. Lugude, nende liikide, ülesehituse ja võimalike tingimuste mõistmine paneb aluse maailma mõistmisele. (Väljataga 2008: 684, 685)

Jean-Paul Sartre'i (2002) „Iivelduse” peategelane Roquentin ütles: „Inimene on alati jutustaja. Ta ümbritseb end juttudega enesest ja teistest. Kõike, mis temaga sünnib, näeb ta juttude kaudu, ja ta püüab elada nii, nagu ta jutustab.” (Sartre 2002: 48).

Väljataga (2008) järgi määrab inimese olemuse see, milliste lugudega ta kokku puutub ning ajastu näo määrab selles domineeriv narratiivižanr: eepos, romaan või näiteks arvutimäng.

Narratoloogias on toimunud kultuuriline, kognitiivne, konstruktivistlik ja diakrooniline pööre – lugusid on asunud uurima tihedamas seoses nende kultuurilise (ja poliitilise) kontekstiga ning inimese vaimuvarustusega. Lugusid mõistetakse meie sotsiaalse ja vaimse ümbruse „konstrueerimise” vahendina ning on asunud rohkem tähelepanu pöörama narratiivsete võtete ajaloolle. Narratiiv ja teaduslik teooria on seega komplementaarsed maailma haaramise viisid, millest üks püüab maailma „ajastada”, teine aega „ruumistada”. Nende vahele jääb alati pinge. (Väljataga 2008: 689, 693, 694)

1.4.2 Modaalusus

Modaalusus on suhe autori ja esitatava vahel, mis omab tähtsust ühiskondlikke ja indiviidi identiteete kirjeldades. Modaalususvalikud tekstis on osa protsessist, mis tähistab isiku enesemääratlust. (Fairclough 2003: 166)

Modaalususe puhul mõeldakse enamasti kõneleja või kirjutaja võimalusi väljendada oma suhtumist lause tuumaks olevasse väitesse, mis tähistab või nimetab mingit olukorda. Eesti keeles on suhteliselt vähe modaalverbe, millel on episteemiline tähendus, ning suurem osa neist on mitmetähenduslikud.

Tekst ei esita ainult sisu, vaid täidab ka suhtlusfunktsioone: tekstiga tehakse midagi, tal on suhtluses mingid eesmärgid (näiteks teavitada, veenda, hoiatada, õpetada). Teksti suhtlusfunktsioon avaldub eelkõige modaalususe kaudu. Teksti- analüüsis peetakse modaalseteks kõiki neid tekstijooni, mis väljendavad kõneleja või kirjutaja hoiakuid iseenda, sõnumi vastuvõtja ja käsitletava teema suhtes. (Mandra 2008: 179)

Fairclough (2003) toob välja erinevad modaalusust väljendavad sõnad: võimalik, võib-olla ning verbid: ilmselt, tavaliselt, tihti, tunduma, alati, ilmnema. (Fairclough 2003: 170, 171)

2.UURIMISKÜSIMUSED JA HÜPOTEESID

2.1 Hüpoteesid

Teooria osas tõin välja, et nõukogude perioodil püüti tsensuuri abil mõjutada inimeste mõtlemist ja käitumist ning hoida neid teadmatuses tegelikkusest. Pärast 1986. aastat laienes ajakirjandusvabadus järk-järgult, tsensuur lõdvenes ning aset leidsid olulised muutused poliitikas. Sellest tulenevalt ja antud töö aluseks olevate tekstidega tutvudes kujunesid järgnevad hüpoteesid:

Saate teemad, eesmärgid, väärtused ja saatejuhi/kõneisikute rollid muutuvad ühiskondliku korra kontekstis.

Sõltuvalt kontekstist muutub narratiiv mitmemõõtmeliseks, samuti selle tähendustasandid.

2.2 Uurimisküsimused

Uurimistöö üldine eesmärk oli analüüsida Lembit Lauri raadiosaate „Kirjutamata memuaare“ sisu ja eesmärkide muutumist ajaperioodil 1977-2006, mil saade oli Eesti Raadio eetris.

Raadiosaate „Kirjutamata memuaare“ analüüs tugineb järgmistele uurimisküsimustele:

Saate eesmärk:

- Kuidas on saate eesmärk muutunud aastatel 1977-2006?
- Mis on saate eesmärk ja kui hästi saade oma eesmärke täidab?

Saate sõnum:

- Missuguseid norme ja väärtusi edastavad saated varjatult ja mittevarjatult?

Saate teemad ja kõneisikud:

- Kuidas on muutunud Lembit Lauri raadiosaate „Kirjutamata memuaare“ sisu aastatel 1977-2006?

- Millised on saate teemad ja kuidas neid käsitletakse?
- Milline on intervjueeritavate ja kõneisikute roll?
- Milline on Lembit Lauri kui saatejuhi roll?

3. ANALÜÜSI MEETOD JA VALIM

3.1 Analüüsi meetod ja meetodi valik

Kuna uurimistöö käsitles raadiosaate „Kirjutamata memuaare“ sisu ja üldiste tunnuste uurimist, kasutasin analüüsiks kvantitatiivset kontentanalüüsi meetodit, mis aitas saadetest üldpilti saada ja need raamistada. McQuail (2000) toob aga välja, et selle meetodi kaudu ei saa leida tähendusi tekstisisesestest suhetest, vastandusest ja kontekstist, sest see lähenemisviis annab pildi tekstide välisest vahekorrast (McQuail 2000: 294). Seega kasutasin sisu analüüsimiseks kvalitatiivset kriitilist tekstianalüüsi, mis aitas uurida saadete varjatud sõnumeid, ideoloogiaid, kallutatust ja sõnade taga peituvaid väärtusi.

McQuaili (2000) järgi võivad mõlemad analüüsiviisid pretendeerida teaduslikule usaldatavusele, sest tulemusi saab kontrollida ning need ei anna hinnangut moraalsetele ja esteetilistele väärtustele. Mõlemat meetodit kasutatakse vastuse leidmiseks küsimustele, mis puudutavad seoseid sisu, loojate, sotsiaalse konteksti ja vastuvõtjate vahel. (McQuail 2000: 293)

Enam sügavuti analüüsisin kolme erinevat perioodi – Nõukogude Liidu aeg aastatel 1977-1986, selle lagunemise ja Eesti taasiseseisvumise aeg aastatel 1987-1992 ja taasiseseisvunud Eesti aastatel 1995-2006. Just need perioodid eristusid sisu, eesmärkide ja saates osalejate rollide poolest kõige enam, mistõttu otsustasin saated jagada kolmeks perioodiks.

Iga perioodi saadete puhul märkisin ära, milline oli Lembit Lauri roll saatejuhina ja mida ta ootas raadiokuulajatelt. Seejuures oli oluline, kes olid saatekülalised, mida neilt oodati ja kuidas toimis saatejuhi ja saatekülalise vaheline kommunikatsioon. Milliste võtete abil tehti iga osa nüansirikkaks ning kuidas sündmusi edasi anti (helilindid, hääle tonaalsus, küsimuste esitamise viis jne), kuidas väljendus seejuures interaktiivsuse idee. Saadetes analüüsisin ka seda, millised on ajadimensioonid, ruumi dimensioonid ning inimese tegevused ning kuidas need saates väljendusid.

3.2 Kvantitatiivne sisuanalüüs

Saadete uurimisel kasutasin kvantitatiivset kontentanalüüsi saadete põhjal kodeerimistabelit (Lisa 1) koostades ja täites. Kvantitatiivne analüüs andis võimaluse numbriliste väärtuste abil tulemused kaardistada. McQuaili järgi on kontentanalüüs meetod, mida kasutatakse meediatekstide kvantitatiivseks, objektiivseks ja süstemaatiliseks kirjeldamiseks, mis on kasulik erinevate kanalite ja perioodide võrdlemiseks ja mõju määramiseks (McQuail 2000: 292).

Kodeerimisjuhendit koostades jälgisin, et uuritavad kriteeriumid oleksid vastavuses uurimisküsimustega. Kodeerimisjuhend koosneb 28 kriteeriumist ning kokku kuulusid valimisse 23 intervjuud 12 juhuslikult valitud saatest vahemikus 6.veebruar 1977-1. juuli 2006. Minu poolt käsitletud saadetes analüüsisin saadete peateemasid, saatekülaliste üldtunnuseid, saadete eesmärki ja ülesehitust. Saadud tulemused võimaldasid tekste numbrite põhjal kaardistada ja teha üldisi järeldusi saadete põhitendentsidest. Kodeerimiskriteeriumid, mille puhul olid võimalikud mitu erinevat vastet, võtsin arvesse need tunnused, mis intervjuusid kõige enam iseloomustas.

Kvantitatiivse sisuanalüüsi käigus analüüsisin „Kirjutamata memuaaride“ kui raadiosaate üldist iseloomu ja tendentsi, millised olid peamised saateteemad ja – külalised. Seejuures jälgisin teemade paigutust, kuidas on püütud teha saadet huvitavamaks ning milliseid illustratsioone on kasutatud, mis olid saate peamised eesmärgid ning kuidas neid täideti.

McQuaili (2000) hinnangul on tekste, nende väärtusi ja stiile võimalik uurida kvantitatiivset meetodit kasutades. Siiski möönab ta, et taoline uurimisviis ei ole sobilik sisu varjatud tähenduste väljatoomiseks. (McQuail 2000: 294)

Kvantitatiivse sisuanalüüsi puhul lähtusin McQuaili (2000: 294) uurimismeetodist:

1. valisin tekstikogumi;
2. koostasın analüüsi eesmärgile vastava kategooriate süsteemi;
3. valisin sisust analüüsiühiku;

4. asetasin sisu kategooriatega vastavusse, loendades seejuures erinevate kategooriate esinemissagedust antud analüüsiühikute kogumis;

5. esitasin tulemused kategooriate esinemissageduse üldise jaotusena.

3.3 Kodeerimine

Täpse kodeerimisjuhendi tõin välja lisades (Lisa 1). Analüüsiühikuna käsitlesin ühte intervjuud. Neid võis olla mõnes saates ka mitu. Analüüsi kategooriad valisin selle järgi, mis võimaldaksid määrata intervjuude üldisi tendentse ja muutusi ajas. Seetõttu jagasin analüüsi neljaks suuremaks kategooriaks ja need jagasin omakorda alapunktideks:

1. intervjuude teemad – siin määratlesin lähemalt, millised teemad ajuti intervjuudes esinesid ja millised olid otsesed ja kaudsed teemad, mida puudutati, mis tasandil neid teemasid käsitleti;

2. intervjuude eesmärk – siin käsitlesin erinevate intervjuude eesmärke ning otsisin ka varjatud sisu olemasolu;

3. intervjuude tonaalsus/vorm – tonaalsuse all käsitlesin lähemalt intervjuude formaalsust ja emotsionaalsust ning saatejuhi hoiakut intervjueeritavate suhtes, vormi all käsitlesin küsimuste tüüpe, informatsiooni liiki, eelinformatsiooni ja tekstide illustatsioonide tüüpe;

4. esinejad – selle kategooria all käsitlesin lähemalt informatsiooni allikaid, intervjuus osalejate rolle, saatekülaliste tegevusvaldkonda ja sugu.

3.4 Uurimise käik

Kvantitatiivse tekstianalüüsi käigus koostasın kodeerimisjuhendi, mille põhjal analüüsisin prooviks 12 saadet, võttes analüüsiühikuks ühe saate. Proovikodeerimisest tuli välja, et antud kodeerimismeetod ei toiminud, sest mõnes saates oli mitu intervjuud, seega ei saanud kasutada ühte saadet ühe analüüsiühikuna. Pärast proovikodeerimist

viisin kodeerimisjuhendisse sisse parandused ja täiendused, mille tulemusena sain lõpliku kodeerimisjuhendi.

Uurimistöö jaoks kodeerisin lõpuks igat eraldi intervjuud 12 saatest. Saateid kuulates eristusid selgelt kolm perioodi – Nõukogude Liidu aeg aastatel 1977-1986, liidu lagunemise ja Eesti taasiseseisvumise aeg aastatel 1987-1992 ja taasiseseisvunud Eesti aastatel 1995-2006. Seega jagasin ka analüüsi osas tulemused kolmeks. Kokku oli intervjuusid 23. Kodeerimistulemuste analüüsi viisin läbi MS Exceli keskkonnas tabelina, mille abil võrdlesin erinevaid tulemusi ning koostasid diagramme.

3.5 Kvalitatiivne sisuanalüüs

Lisaks kodeerimistabeli koostamisele ja täitmisele rakendasin saadete sisu analüüsimisel kvalitatiivanalüüsi meetodit, et leida valitud saadetest varjatud sisu ja tähendusi ning saada põhjalikum ülevaade konkreetsetest valimisse kuulunud saadetest.

McQuaili (2000) järgi põhineb kvalitatiivne lähenemisviis eeldusel, et kvantitatiivse meetodi kaudu ei saa peidetud ja varjatud tähendusi otseselt väljendada. Tema sõnul tuleb identifitseerida ning aru saada sellest diskursusest, milles on tekst kodeeritud. Arvestada tuleb seoste ja suhetega, mis peituvad erinevate tekstielementide vahel, seejuures tuleb tähele panna puuduvaid või enesestmõistetavaks peetavaid aspekte. (McQuail 2000: 293)

Teksti tõlgendamisel lähtusin Fairclough'i (1995) meetodist ning valisin tema tekstianalüüsi kategooriatest välja need, mis aitaksid minu uurimisküsimustele vastuseid leida. Fairclough (2001: 92) rõhutab, et tema meetodi puhul on tegemist vaid juhiseiga, mida tuleks vastavalt materjalile kohandada.

Kohandasin Fairclough (1995) meetodit vastavalt oma uurimisainesele. Kuna Fairclough (1995) meetod käsitleb kirjalikku teksti, siis vastavalt minu poolt analüüsitud materjalile täiendasin Fairclough kategooriaid oma kategooriatega, mis käsitlevad parakeelt ja metasõnumeid. Parakeel ja metasõnumid võivad jutustusse lisada teised tähendustasandid või annavad aimu kõneleja suhtumisest ja tunnetest (McKay, Davis, Fanning 1983,1995: 65). Selle tõttu on ka neil teguritel oluline koht raadiosaate seisukohalt, sest võivad sõnumile luua hoopis teise tähenduse. Kvalitatiivse

tekstianalüüsi käigus jagasin saated teemade järgi episoodideks ja analüüsisin igat episoodi eraldi.

Kvalitatiivse sisuanalüüsi käigus uurisin lausetes peitunud tähendusi ja tonaalsust, millised olid väärtused mida läbi jutustuse edasi taheti anda, millised ideoloogiad lausete taga peitusid. Analüüsisin tekstide neutraalsust, kriitilisust/ironilisust ja positiivsust ning tõin iga alateema alla tekstinäiteid ja kõnekaid tsitaate. Eraldi jälgisin subjekte - saatejuhi ja saatekülalise omavahelist suhtlust, nende paigutust saates, kes püstitas teemasid ja tõstatas probleeme ning kelle ülesandeks jäi teemaarendus. Milline oli intervjuudes osalejate roll ning mida subjektid läbi sõnade kuulajateni edasi andsid. Kuidas subjektide roll ajas muutus. Üheks oluliseks osaks „Kirjutamata memuaaride“ puhul oli ka see, kuidas nõukogude ajal varjatud sisu püüti edasi anda ning mis tasanditel see toimus ning milline oli varjatud sõnumite sisu. Analüüsisin, milliseid väärtusi kuulajatele edasi anti, kuidas need väärtused ajas muutusid ja kuidas väärtuste edastamine toimus. Episoodide analüüsis tõin välja saatejuhi ja saatekülaliste kõnekamad tsitaadid, kuidas muutusid saates osalejad, nende aktiivsus ja osatähtsus ning teemad.

3.6 Kriitiline diskursuseanalüüs Fairclough meetodil

Oma töös kasutasin Fairclough lähenemisest diskursuse mõistele. Fairclough (1995) järgi on diskursuses kolm tasandit: tekstuaalne tasand, diskursiivne praktika ja sotsiaalne praktika. Tekstuaalse tasandi puhul analüüsitakse teksti sisu ja vormi, näiteks grammatikat, sõnavara, fonoloogiat, lauseehitust, kõnevoore ja lausete omavahelist sidusust. Diskursiivne praktika uurib seost teksti ja sotsiaalse praktika vahel ning tõlgendab teksti. Sotsiaalse praktika puhul uurib Fairclough võimu ja ideoloogiate mõju tekstile.

Kriitiline diskursusanalüüs on sellest tulenevalt samuti kolmetasandiline. Kõigepealt tuleb vaadelda teksti, siis diskursiivseid praktikaid ning seejärel tuleb need ühendada laiemas sotsio-kultuurilise taustaga.

Fairclough (1995) koostas teksti uurimiseks kümme küsimust, millest kriitilise diskursuseanalüüsi juures lähtuda ning jaotas need kolme ossa: sõnavara, grammatika ja

teksti struktuurid. Kui mõnest lauses esines mitu kategooriat võtsin arvesse selle, mis paistis välja kõige tugevamalt. Kategooriates võtsin aluseks need alaküsimused, mis aitasid minu poolt püstitatud uurimisküsimustele vastused leida ning mis sobisid minu analüüsitava materjaliga. Järgnevalt tõin välja need küsimused, mille alusel viisin läbi kriitilise diskursusanalüüsi:

A Sõnavara:

1. Milline kogemuslik väärtus on sõnadel? Seejuures pöörasin erilist tähelepanu järgmistele punktidele:

- Millised sõnad on ideoloogiliselt laetud?
- Millised sõnad on iseloomulikud konkreetsele diskursusele?
- Millised on võtmesõnad – milline lokaalne või kultuuriline tähendus neil võtmesõnadel on?
- Kas sõnade vahel on tähendust loovaid suhteid – sünonüümia, antonüümia, hüponüümia?
- Kas esineb uudissõnu?

2. Millised suhteväärtused on sõnadel?

- Kas esineb eufeisme – need sõnad, mida kasutatakse tuntumate sõnade asemel, et vältida negatiivset tähendust?
- Kas esineb silmatorkavalt formaalseid või mitteformaalseid sõnu?

3. Millised ekspressiivsed väärtused on sõnadel (implitsiitsed hinnangud)?

4. Millised metafoorid on kasutusel?

- Millised tegurid metafooride kasutamist mõjutavad – kultuurilised, ideoloogilised?

B Grammatika

5. Milline kogemuslik väärtus on grammatilistel vormidel?

- Mis tüüpi protsessid ja tegelased domineerivad?
- Kas tegija on ebaselge – konkreetne või umbmäärane, elus või elutu, kuidas teda nimetatakse?
- Kas lause on aktiivne või passiivne?
- Kas lause on negatiivne või positiivne?

6. Millised suhteväärtused on grammatilistel vormidel?

- Millised on lauseliigid – jutustav, küsiv, käsklause?
- Kas lausetes on suhtemodaalsuse vorme, mis väljendavad võimusuhted (sõnad: võib, peab, peaks, võimalik, võib-olla; verbid: ilmselt, tavaliselt, tihti, tunduma, alati, ilmnema)?
- Kas lausetes kasutatakse asesõnu meie-teie, sina-teie – väljendab sotsiaalset distantssi?

7. Millised väljenduslikud väärtused on grammatilistel vormidel?

- Kas lausetes on olulisi väljenduslikke modaalsuse vorme (modaalverbid, ajavormid, mäarsõnad)?
- Kas modaalsus on subjektiivne või objektiivne (mina arvan)?

8. Kuidas on laused omavahel ühendatud?

- Milliseid loogilisi sidesõnu kasutatakse?
- Kas liitlauseid on rinnastavad või alistavad?
- Milliseid vahendeid kasutatakse tekstisisesteks ja välisteks viideteks?

Enda uurimismaterjali puhul võtsin arvesse ka pause ning helisid, mis lauseid omavahel ühendasid. Arvestasin analüüsil ka parakeelt ja metasõnumeid.

C Teksti struktuur:

9. Millised interaktsiooni konventsioonid on kasutusel?

- Kas mõnel osalejal on kontroll teise üle (segab vahele, kontrollib teemat, annab hinnanguid, teeb järeldusi)? Millised on osalejate kohustused ja vabadused?

10. Milliseid laiema tähenduse struktuure tekst omab?

3.7 Uurimise käik

Kvalitatiivses tekstianalüüsis võtsin arvesse uurimisküsimused. Kõige esimeseks etapiks oli saadete kuulamine ning nende etappideks jagamine teemade alusel. Teise sammuna kogusin nii saatejuhi kui saatekülaliste kõnekaid tsitaate, mida analüüsisin Fairclough (1995) meetodi järgi. Järgmiseks sammuks kogusin ning töötlesin andmeid, mille abil jõudsin ka tulemusteni. Tulemuste osas tõin välja kõnekad tsitaadid, mis erinevate valdkondade puhul olulist rolli mängisid. Eraldi analüüsisin saadete neutraalsust, kriitilisust/ironiat ja positiivsust, varjatud sõnumi edasiandmist, normide ja väärtuste edastamist varjatud ja mittevarjatud tasandil, intervjueeritavaid ja nende rolle erinevatel ajaperioodidel ning saatejuhi rolli erinevatel ajaperioodidel. Tulemused tõin välja lähtudes kolmest erinevast perioodist – nõukogude periood 1977-1984, üleminekuperiood 1987-1992 ja taasiseseisvunud Eesti 1995-2006, mil saated kõige enam teineteisest sisu poolest erinesid.

3.8 Valim

Valim koosnes nii kvantitatiivse kui kvalitatiivse meetodi puhul 12 saatest, milles oli kokku 23 intervjuud. Kõigil saadetel oli võrdne võimalus valimisse pääseda, selle tõttu tegin juhuvalimi ning saadete valikul ei lähtunud teemast või saatekülalistest, et mitte mõjutada oma eelistustega uurimistulemust. Valitud saated olid ajavahemikus 1977-2006, mil „Kirjutamata memuaare“ Eesti Raadio eetris oli. Valim koosnes saadetest, mis olid olemas Eesti Rahvusringhäälingu arhiivis, kokku oli arhiivis 210 saadet „Kirjutamata memuaare“. Juhuvlimi puhul võtsin valiku aluseks aastaarvud, kokku oli arhiivis 21 lehekülge „Kirjutamata memuaare“ ning valimisse pääses üle ühe lehe iga

esimene aastaarvult sobiv saade. Valimi määras põhiliselt ajaline faktor, kuulasin mitte suurema kui kolme aastase vahega eetris olnud saateid. Valimi hulk pidi olema piisav ning põhjaliku analüüsi jaoks võtsin valimisse 12 keskmiselt 40 minutist saadet, mis koosnesid 23 intervjuust. Analüüsi osas jagasin saated kolme perioodi: Nõukogude Liidu 1977-1984, selle lagunemise 1987-1992 ja Eesti taasiseseisvumise ajal 1995-2006. Nõukogude Liidu perioodil oli kokku neli intervjuud, selle lagunemise perioodil kolm intervjuud ning taasiseseisvunud Eesti perioodil oli kokku 16 intervjuud. Hilisemal perioodil oli intervjuusid rohkem, sest saate formaat muutus, kuid juhuvalimi tõttu ei saanud ma valimis lähtuda intervjuude rohkusest erinevatel perioodidel. Seetõttu tekkis teatav intervjuude ebavõrdsus erinevatel perioodidel. Valimi lai ajavahemik andis võimaluse vaadelda saadete muutumist ajas. Kõik valitud saated on järelkuulatavad Eesti Rahvusringhäälingu arhiivis (<http://arhiiv.err.ee/>) ka valimi 12 saadet:

Tabel 1 Valim

Kuupäev	Saate teema	Esinejad	Intervjuusid saates	Saate viide
06.02.1977	Melanie Rauki elulugu	Melanie Rauk	1 intervjuu	http://arhiiv.err.ee/vaat/a/kirjutamata-memuaare-kirjutamata-memuaare-melanie-rauk
20.08.1978	Oskar Lutsu lesk räägib kirjaniku elust	Valentina Luts	1 intervjuu	http://arhiiv.err.ee/vaat/a/kirjutamata-memuaare-kirjutamata-memuaare-valentina-luts-ja-lembit-lauri
03.01.1982	Eesti Raadio üks staažikaim teadustaja Elfriede Ilves räägib	Elfriede Ilves	1 intervjuu	http://arhiiv.err.ee/vaat/a/kirjutamata-memuaare-kirjutamata-

	oma tööst			memuaare-elfriede-ilves
13.05.1984	Kunstnik Valerian Loik räägib oma elust kunstnikuna	Valerian Loik	1 intervjuu	http://arhiiv.err.ee/vaata/kirjutamata-memuaare-kirjutamata-memuaare-valerian-loik
29.03.1987	Helilooja Boris Kõrveri elu muusikas	Boris Kõrver	1 intervjuu	http://arhiiv.err.ee/vaata/kirjutamata-memuaare-kirjutamata-memuaare-boris-korver-i-saade
27.08.1989	... kui lahkus saksa vähemusrahvus	Laur Leo	1 intervjuu	http://arhiiv.err.ee/vaata/kirjutamata-memuaare-kirjutamata-memuaare-kui-lahkus-saksa-vahemusrahvus
05.01.1992	Juhan Jaiki elu ja looming	Ilo Jaik-Riedberg	1 intervjuu	http://av-01.err.ee/vaata/kirjutamata-memuaare-kirjutamata-memuaare-ilo-jaik-riedberg
05.07.1995	Soome kaudu vabadusse	Heino Toome	1 intervjuu	http://av-01.err.ee/vaata/kirjutamata-memuaare-soome-kaudu-vabadusse

22.08.1998	1939.-1940. a lindistused punaste kõnedest	Neeme Ruus 8 tundmatut esinejat	9 intervjuud	http://av-01.err.ee/vaata/kirjutamata-memuaare-kirjutamata-memuaare-8383
11.08.2001	Meenutatakse Sinimägedel II maailmasõjas 1944. a toimunud lahinguid	Taavet Sillamets 1 tundmatu esineja	2 intervjuud	http://av-01.err.ee/vaata/kirjutamata-memuaare-kirjutamata-memuaare-9741
13.11.2004	II maailmasõda Sõrve poolsaarel ja Saksamaal	Vaino Kallas Olav Taru	2 intervjuud	http://av-01.err.ee/vaata/kirjutamata-memuaare-kirjutamata-memuaare-8251
01.07.2006	Küüditamine	Robert Tasso 1 tundmatu esineja	2 intervjuud	http://av-01.err.ee/vaata/kirjutamata-memuaare-kirjutamata-memuaare-8673

4. TULEMUSED

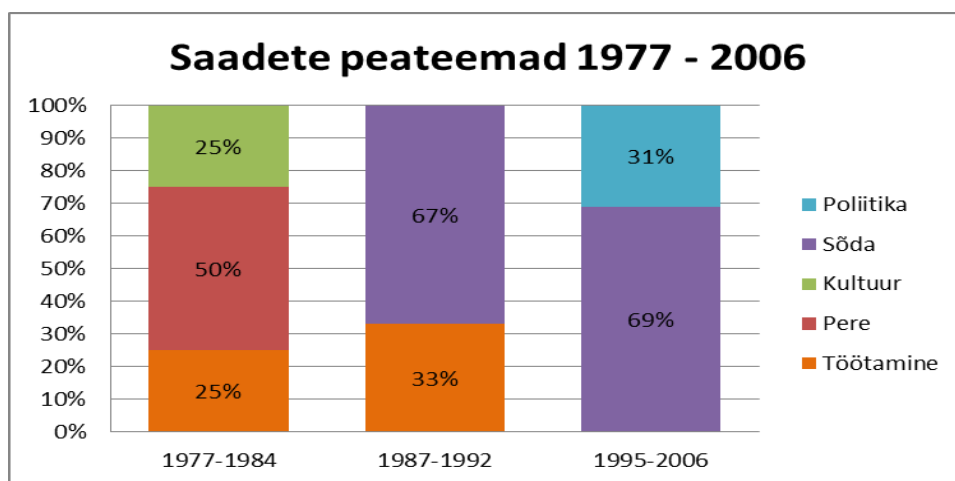
4.1 Kvantitatiivse sisuanalüüsi tulemused

Selles peatükis andsin ülevaate 1977-2006 aastatel eetris olnud saatesarja „Kirjutamata memuaare“ kvantitatiivsest analüüsist, mille viisin läbi kodeerimisjuhendist lähtudes. Jagasin 12 analüüsitud saadet kolme perioodi: Nõukogude Liidu 1977-1984, selle lagunemise 1987-1992 ja Eesti taasiseseisvumise ajal 1995-2006. Kokku oli saadetes 23 intervjuud. Tulemustes esitatud tabelid põhinevad uuritud materjalil ning tehtud üldistused piirduvad minu poolt uuritud 23 intervjuuga.

4.2 Intervjuu teemad erinevatel perioodidel

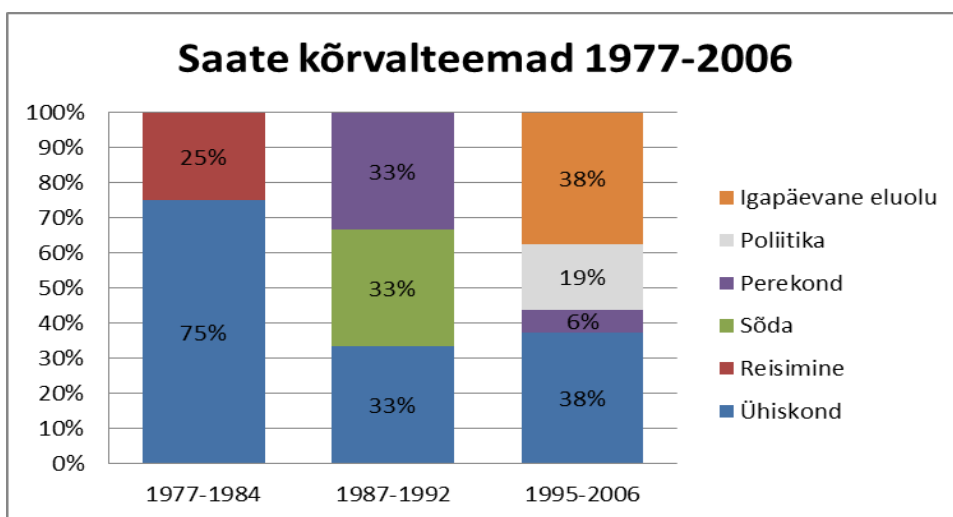
Saate teemad varieerusid periooditi. Kui varasemal ajaperioodil olid teemad mitmekesisemad, siis aastatel 1995-2006 räägiti peamiselt II maailmasõjast ja poliitikast. 1977-1984 domineeris perekonnast rääkimine, seda esines kahel juhul neljast. Ühel juhul oli teemaks ka töötamine ja ühel juhul kultuur. 1987-1992 räägiti kahel juhul kolmest sõjast ning ühel juhul kolmest tööst. 1995-2006 esines peateemana 11 juhul 16st sõda ja viiel juhul 16st poliitika. Joonis 1 põhineb uuritud materjalil ning tehtud üldistused piirduvad minu poolt uuritud 23 intervjuuga.

Joonis 1 Saate peateemad perioodil 1977-2006

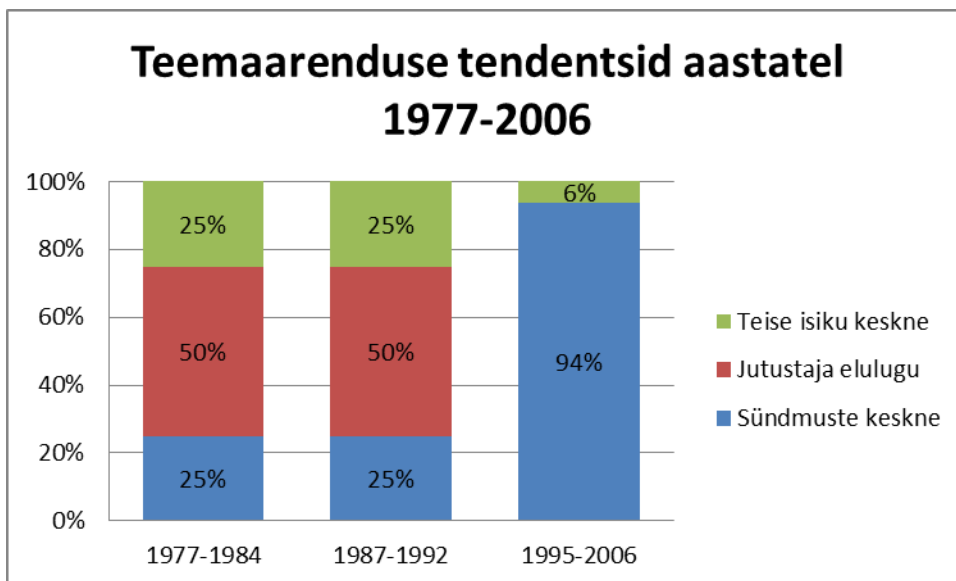
Kõrvalteemad olid ajuti sarnased. 1977-1984 käsitleti kolmel juhul neljast ühiskonda ning ühel juhul neljast reisimist. 1987-1992 on kõrvalteemaks ühel juhul kolmest II maailmasõda, ühel juhul ühiskond ja ühel juhul perekond. 1995-2006 käsitleti kõrvalteemana kuuel juhul 16st ühiskonda, kuuel juhul igapäevast eluolu, kolmel juhul 16st poliitikat ja ühel juhul perekonda. Joonis 2 põhineb uuritud materjalil ning tehtud üldistused piirduvad minu poolt uuritud 23 intervjuuga.

Joonis 2 Saate kõrvalteemad perioodil 1977-2006

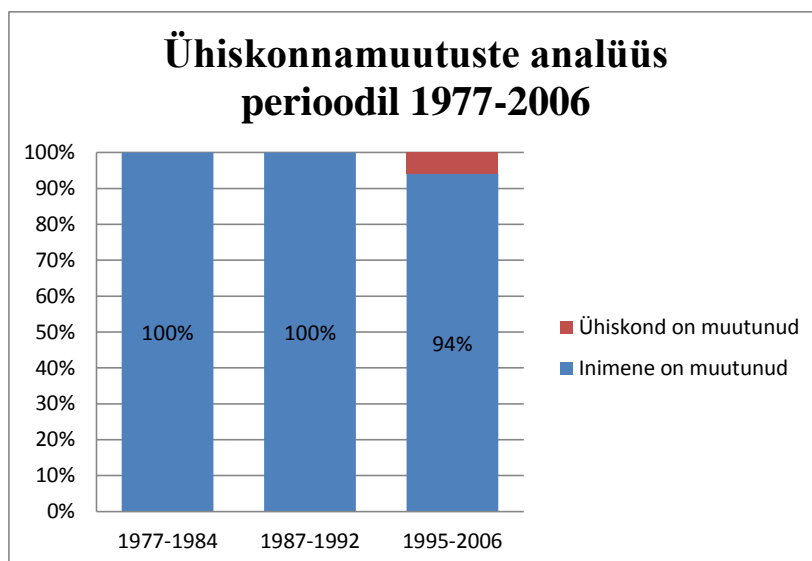
Teemaarenduse tendentsid olid periooditi erinevad. 1977-1984 olid teemad kahel juhul neljast jutustaja eluloo kesksed, ühel juhul teise isiku keskne ja ühel juhul sündmuse keskne (intervjueeritav rääkis konkreetsest sündmusest, millel oli algus ja lõpp). 1987-1992 olid teemad kahel juhul neljast jutustaja eluloo kesksed, ühel juhul sündmuse keskne ja ühel juhul teise isiku keskne. 1995-2006 olid intervjuud 15 juhul 16st sündmuse kesksed, vaid ühel juhul 16st oli intervjuu teise personi keskne. Joonis 3 põhineb uuritud materjalil ning tehtud üldistused piirduvad minu poolt uuritud 23 intervjuuga.

Joonis 3 Teemaarenduse tendentsid perioodil 1977-2006

Saated perioodil 1977-2006 käsitlesid pea eranditult ühiskonnamuutusi. Tervelt 22 intervjuus 23st oli käsitletud ühiskonnamuutusi. Vaid ühes intervjuus käsitleti inimese muutumist. Samuti keskendus jutustuste suunatus kõikides saadetes muutustele. Joonis 4 põhineb uuritud materjalil ning tehtud üldistused piirduvad minu poolt uuritud 23 intervjuuga.

Joonis 4 Ühiskonnamuutuste analüüs perioodil 1977-2006

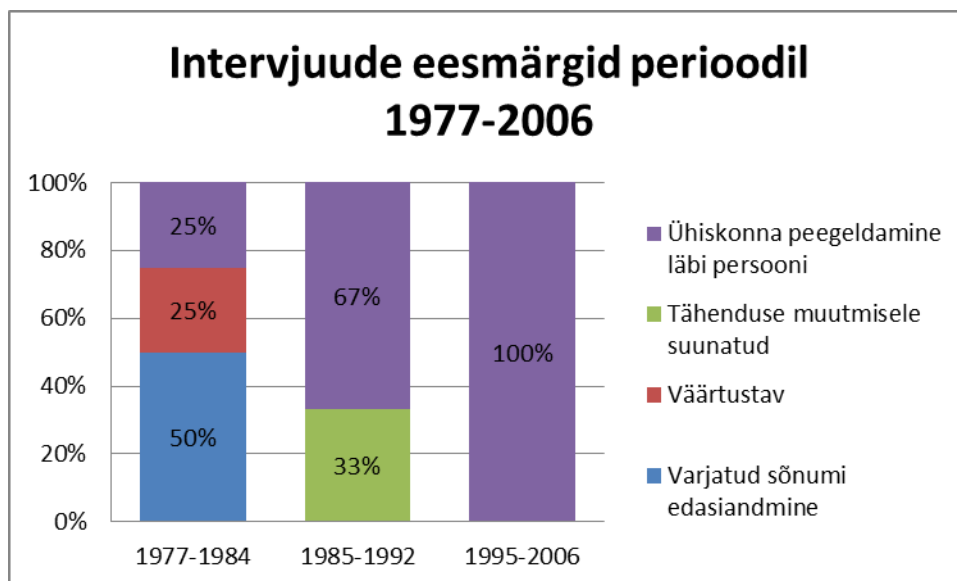

Varasema perioodi 1977-1984 anti teemasid edasi ka varjatud tasandil. Neljast intervjuust kolmes oli varjatud sisu, mille teemad olid kahel juhul poliitika kritiseerimine ning ühel juhul keskkonna ja kultuuri keelatud elemente aktualiseeriv ja esitav.

4.3 Intervjuude eesmärk ja eesmärkide täitmine erinevatel ajaperioodidel

Varasemal perioodil olid intervjuude eesmärgid erinevad. Ajaperioodil 1977-1984 olid eesmärkideks nii varjatud sõnumi edasiandmine (neljal juhul neljast), aga ka ühiskonna peegeldamine (kahel juhul neljast) ja ühel juhul neljast persooni väärtustamine. Perioodil 1987-1992 oli peamine eesmärk ühiskonna peegeldamine läbi saatekülalise. Ühe intervjuu puhul ka tähenduse muutmine. Perioodil 1995-2006 on intervjuude eesmärk ühene – ühiskonna peegeldamine läbi saatekülalise. Joonis 5 põhineb uuritud materjalil ning tehtud üldistused piirduvad minu poolt uuritud 23 intervjuuga.

Joonis 5 Intervjuude eesmärgid perioodil 1977-2006

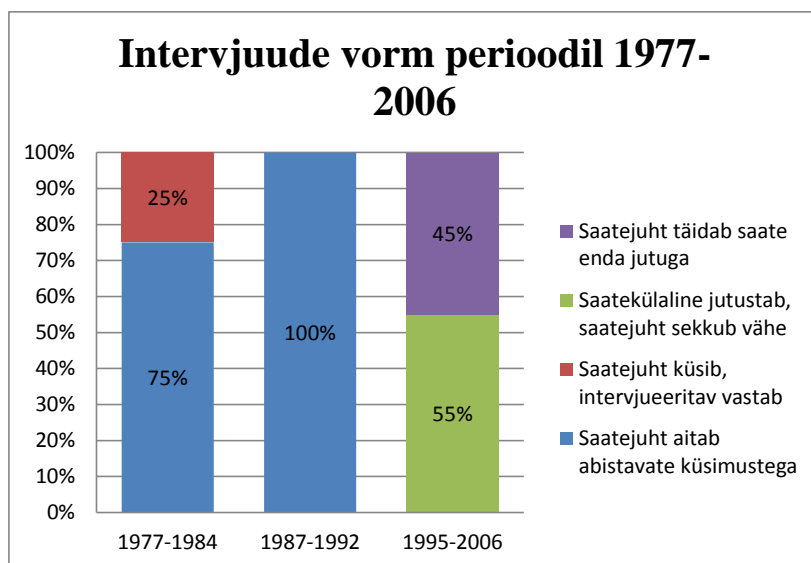
Perioodil 1977-1984 oli saadete üks eesmärk varjatud sisu edasiandmine. Kolmel juhul neljast see ka õnnestus. Kahel juhul andis sõnumit edasi saatejuht, ühe intervjuu puhul mõlemad.

4.4 Intervjuude tonaalsus ja vorm erinevatel ajaperioodidel

Intervjuude tonaalsust vaatlesin kvantitatiivses sisuanalüüsis saates esinejate emotsionaalsuse, intervjuude formaalsuse ning saatejuhi hoiaku põhjal, vaadeldes, millised tendentsid nende kolme kategoria põhjal selgelt välja tulid.

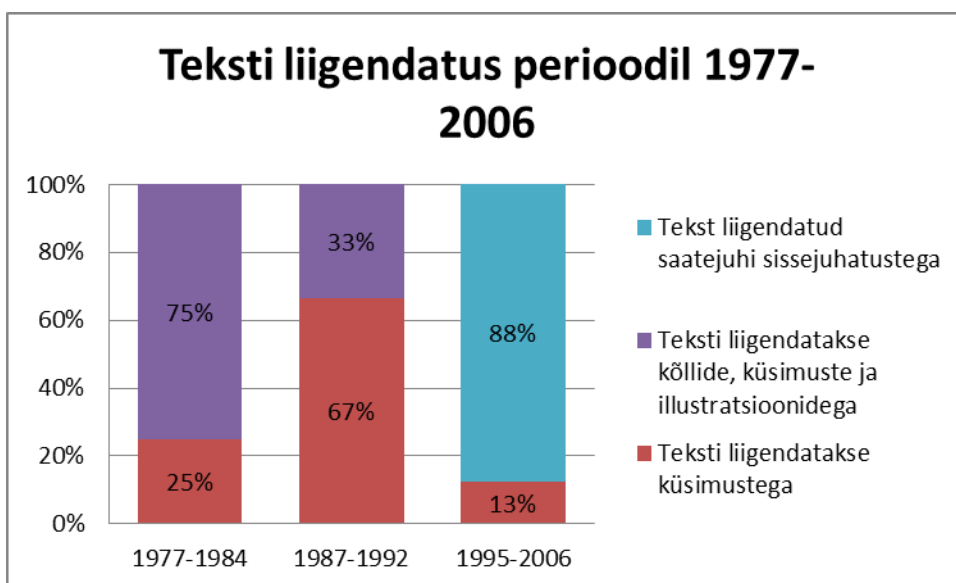
Intervjuude vorm oli ajuti erinev. Varasemal perioodil 1977-1984 oli kolmel juhul neljast domineerivaks saatekülaline ja saatejuht aitas vaid mõnede abistavate küsimustega. Ühel juhul neljast esinesid intervjuus saatejuht ja saatekülaline võrdselt. 1987-1992 oli kolmel juhul kolmest domineeriv saatekülaline, saatejuht aitas mõnede abistavate küsimustega. 1995-2006 alustas 13 intervjuus 16st saatejuht sissejuhatusega, kuid intervjuus domineeris ainult vastaja, saatejuht sekkus vähe. Kolmel korral oli saate põhirõhk vastajal, saatejuht sekkus vähe. Joonis 6 põhineb uuritud materjalil ning tehtud üldistused piirduvad minu poolt uuritud 23 intervjuuga.

Joonis 6 Intervjuude vorm perioodil 1977-2006

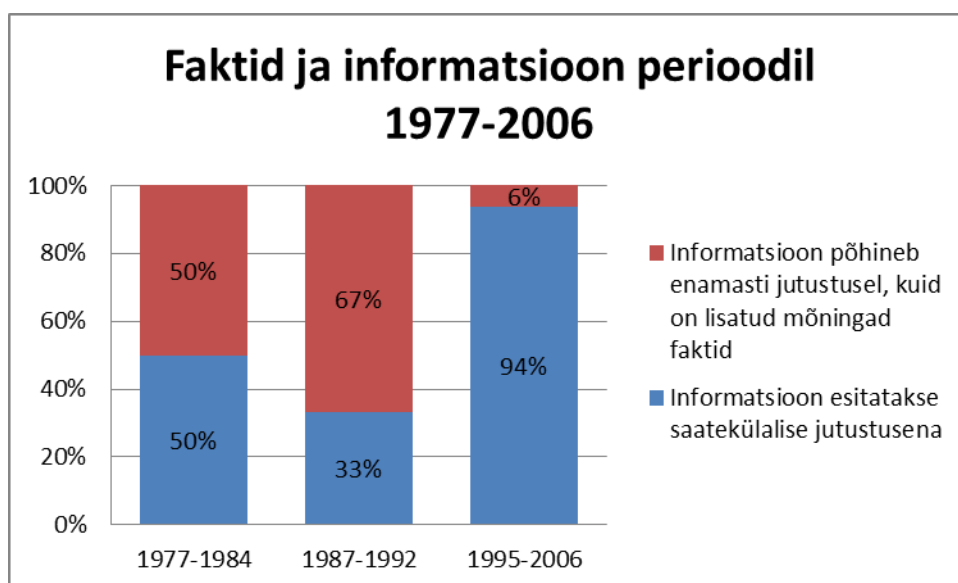
Teksti liigendatus erineb periooditi. 1977-1984 liigendati kolmel juhul neljast teksti kõllide, küsimuste ja illustratsioonidega. Ühel juhul neljast liigendati teksti vaid küsimustega. Illustratsioone esineb sel perioodil kolmel juhul neljast ja illustratsioonide tüübiks on helilõigud, teksti esitamine ja kõllid. 1987-1992 liigendati teksti kahel juhul kolmest küsimustega ja ühel juhul kolmest kõllide, küsimuste ja illustratsioonidega. Illustratsioone esineb sel perioodil igas kolmes intervjuus. Illustratsioonide tüübiks on muusikaline lisa ja teksti esitamine. Ajaperioodil 1995-2006 on teksti liigendatud 14 korral 16 st saatejuhi sissejuhatusena ning kahel juhul 16st küsimustega. Illustratsioone esineb 15 intervjuus 16st. Neljas intervjuus 16st on kasutatud muusikalist illustratsiooni, 15 juhul on teksti liigendatud saatejuhi tekstiga. Joonis 7 põhineb uuritud materjalil ning tehtud üldistused piirduvad minu poolt uuritud 23 intervjuuga.

Joonis 7 Teksti liigendatus perioodil 1977-2006

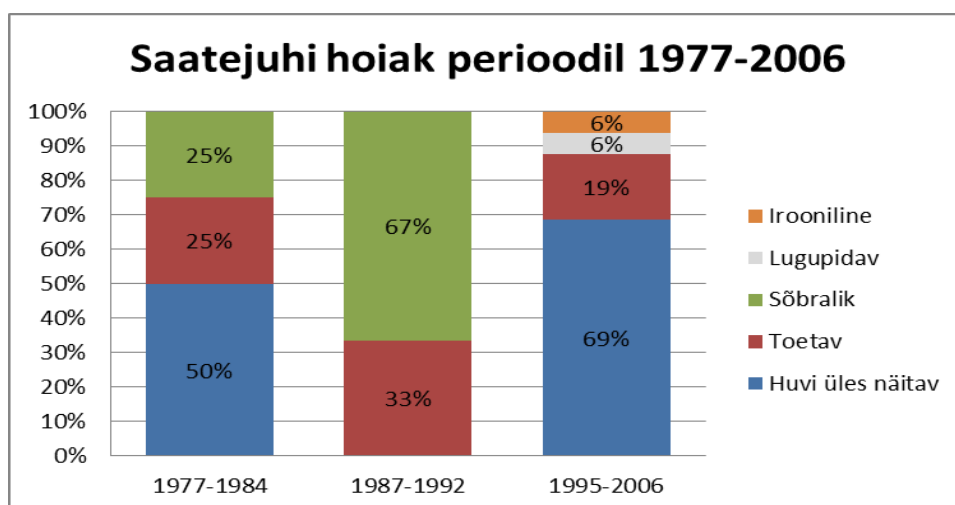
Fakte ja informatsiooni on intervjuudes esitatud ajaperioodil 1977-2006 nii saatekülalise jutustusena, saatejuhi jutuna kui illustratsioonidena. 16 juhul 23st põhineb informatsioon nii jutustusel kui faktidel. Seitsmel juhul on intervjuus kasutatud vaid saatekülalise jutustust. Joonis 8 põhineb uuritud materjalil ning tehtud üldistused piirduvad minu poolt uuritud 23 intervjuuga.

Joonis 8 Faktid ja informatsioon perioodil 1977-2006

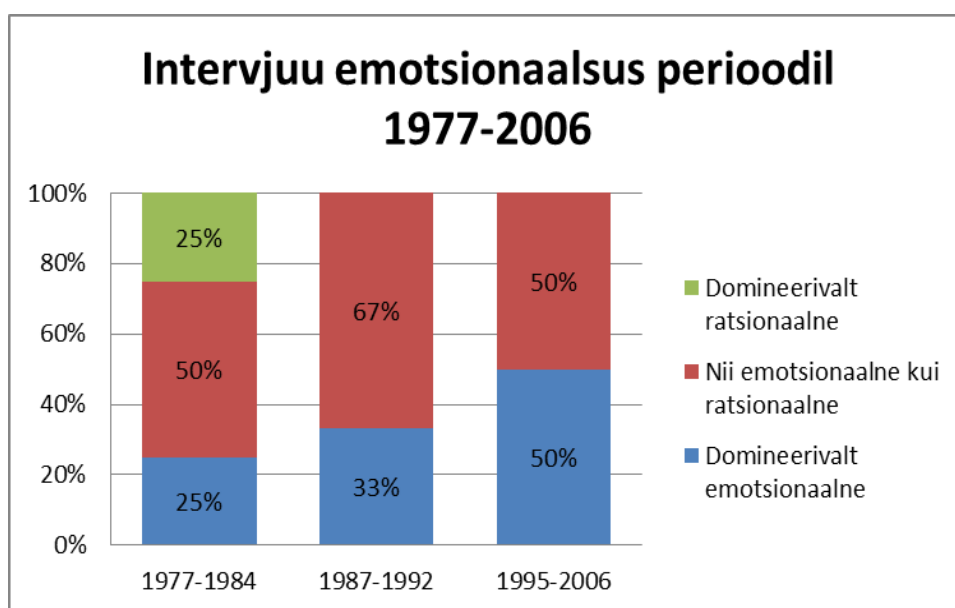
Intervjuu tonaalsust määrab suuresti saatejuhi hoiak saatekülalise suhtes. Ajaperioodil 1977-1984 on saatejuhi hoiak saatekülalise vastu kahel juhul neljast domineerivalt huvi üles näitav, ühel juhul neljast domineerivalt sõbralik ja ühel juhul domineerivalt toetav. 1987-1992 oli saatejuhi hoiak ühel juhul kolmest domineerivalt huvi üles näitav ja kahel juhul kolmest domineerivalt sõbralik.. 1995-2006 on 11 juhul 16st saatejuhi hoiak intervjuueeritava suhtes eelkõige huvi üles näitav. Kolmel juhul 16st on saatejuhi hoiak domineerivalt toetav ja ühel juhul 16st domineerivalt lugupidav. Ühel juhul 16. on saatejuhi hoiak selgelt irooniline. Joonis 9 põhineb uuritud materjalil ning tehtud üldistused piirduvad minu poolt uuritud 23 intervjuuga.

Joonis 9 Saatejuhi hoiak perioodil 1977-2006

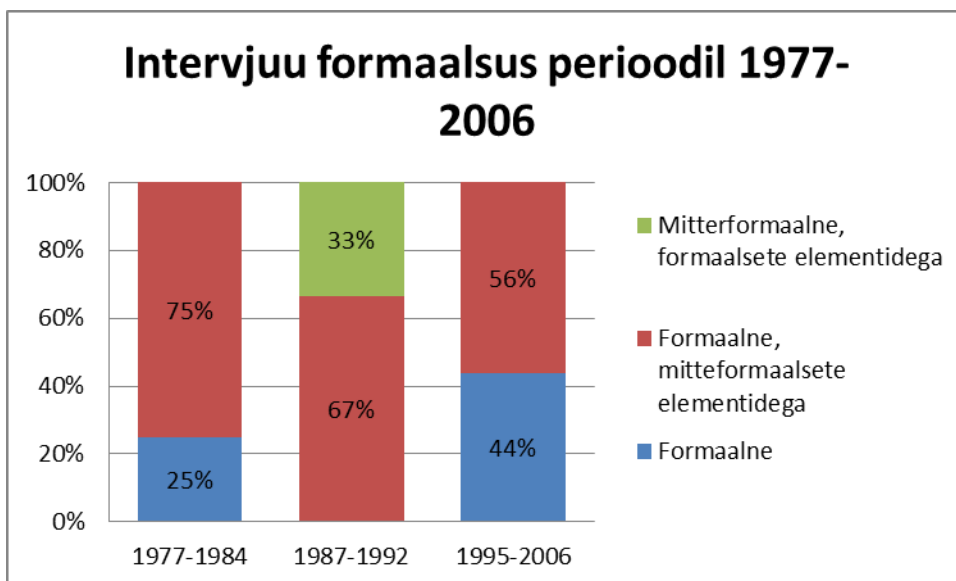
Tonaalsust määrab ka intervjuu emotsionaalsus. Perioodil 1977-1984 on intervjuude emotsionaalsus kahel juhul neljast nii emotsionaalne kui ratsionaalne, ühel juhul neljast domineerivalt emotsionaalne ja ühel juhul domineerivalt ratsionaalne. 1987-1992 on kahel juhul kolmest intervjuu nii emotsionaalne kui ratsionaalne ning ühel juhul kolmest domineerivalt emotsionaalne. Perioodil 1995-2006 on kaheksal juhul 16st intervjuu domineerivalt emotsionaalne ja kaheksal juhul võrdselt emotsionaalne ja ratsionaalne. Joonis 10 põhineb uuritud materjalil ning tehtud üldistused piirduvad minu poolt uuritud 23 intervjuuga.

Joonis 10 Intervjuu emotsionaalsus perioodil 1977-2006

Intervjuu formaalsus on perioodil 1977-1984 kolmel juhul neljast domineerivalt formaalne mitteformaalsete elementidega. Ühel juhul neljast domineerivalt formaalne. Perioodil 1987-1992 on intervjuude formaalsus kahel juhul kolmest formaalne, mitteformaalsete elementidega ning ühel juhul kolmest mitteformaalne, formaalsete elementidega. Perioodil 1995-2006 on seitsmel juhul 16st intervjuu domineerivalt formaalne. Üheksal juhul 16st on intervjuu formaalne mitteformaalsete elementidega. Joonis 11 põhineb uuritud materjalil ning tehtud üldistused piirduvad minu poolt uuritud 23 intervjuuga.

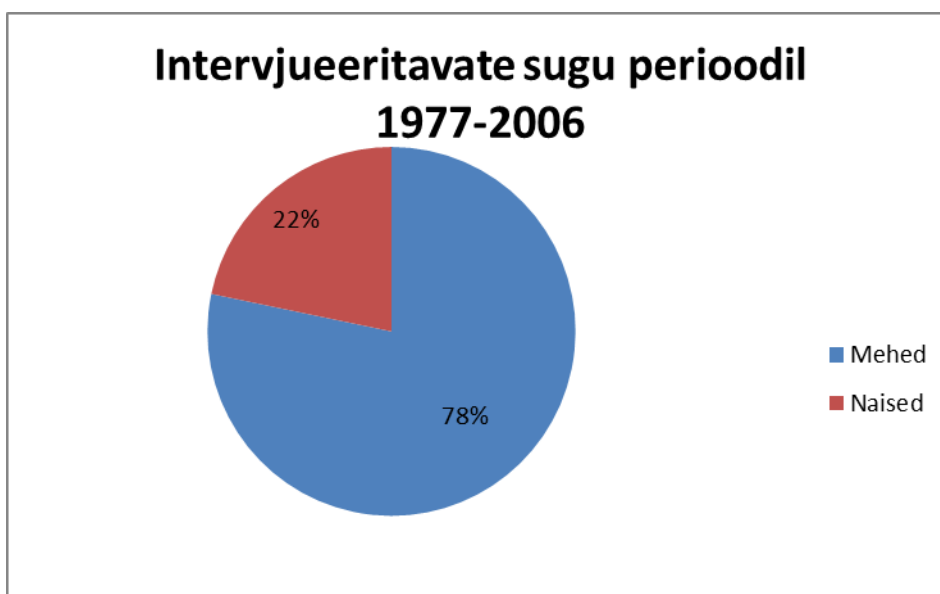
Joonis 11 Intervjuu formaalsus perioodil 1977-2006

4.5 Intervjuu osapoolte analüüs

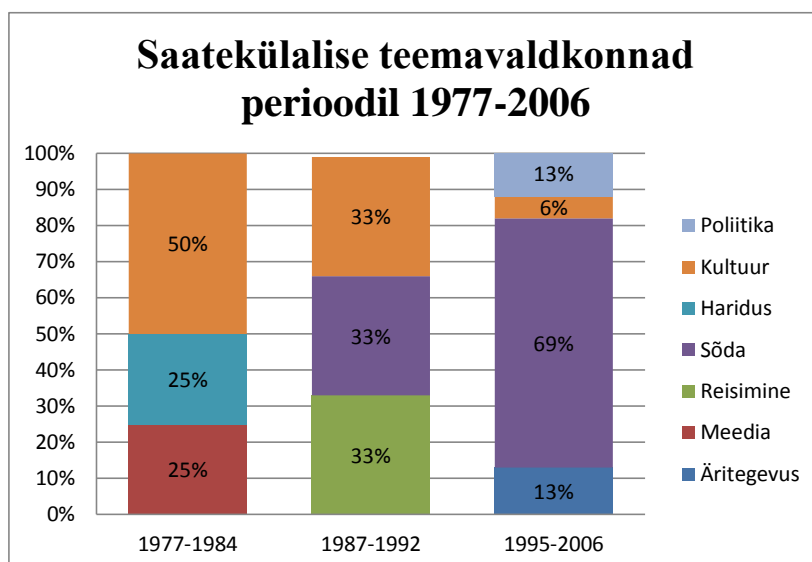
12 saates oli kokku 23 intervjuueeritavat – viis neist olid naised ja 18 mehed. Joonis 12 põhineb uuritud materjalil ning tehtud üldistused piirduvad minu poolt uuritud 23 intervjuuga.

Joonis 12 Intervjuueeritavate sugu perioodil 1977-2006

Saatekülaliste teemavaldkonnad määrasin nende jutustuste põhjal tulnud informatsioonist. Varasemal perioodil olid saatekülaliste teemavaldkonnad erinevad. 1977-1984 oli kahel juhul neljast saatekülalise teemavaldkond kultuur, ühel juhul neljast haridus, ühel juhul neljast meedia. 1987-1992 oli ühel juhul kolmest kultuur, ühel juhul sõda ja ühel juhul reisimine. Perioodil 1995-2006 oli saatekülaliste teemavaldkonnaks 11 juhul 16st sõda. Kolmel juhul 16st poliitika ja kahel juhul äritegevus. Ühel juhul 16st kultuur. Joonis 13 põhineb uuritud materjalil ning tehtud üldistused piirduvad minu poolt uuritud 23 intervjuuga.

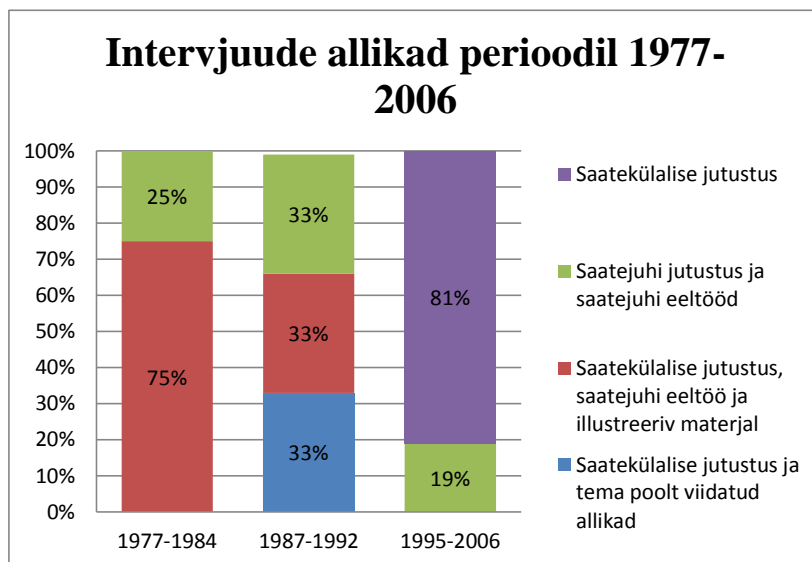
Joonis 13 Saatekülalise teemavaldkonnad perioodil 1977-2006

Intervjuude allikatena kasutati varasel perioodil 1977-1984 kolmel juhul neljast saatekülalise jutustust, saatejuhi eeltööd ja illustreerivat materjali võrdselt. Ühel juhul neljast kasutati saatejuhi jutustust ja saatejuhi eeltööd võrdselt. 1987-1992 kasutati allikatena ühel juhul kolmest saatekülalise jutustust ja saatejuhi eeltööd võrdselt, ühel juhul kolmest võrdselt saatekülalise jutustust, saatejuhi eeltööd ja illustreerivat materjal ning ühel juhul kolmest saatekülalise jutustust ja tema poolt viidatud allikaid. 1995-2006 on 13 juhul 16st intervjuude allikatena kasutatud ainult saatekülalise jutustust. Kolmel juhul 16st on kasutatud intervjuueeritavate jutustust ja saatejuhi eeltööd. Joonis

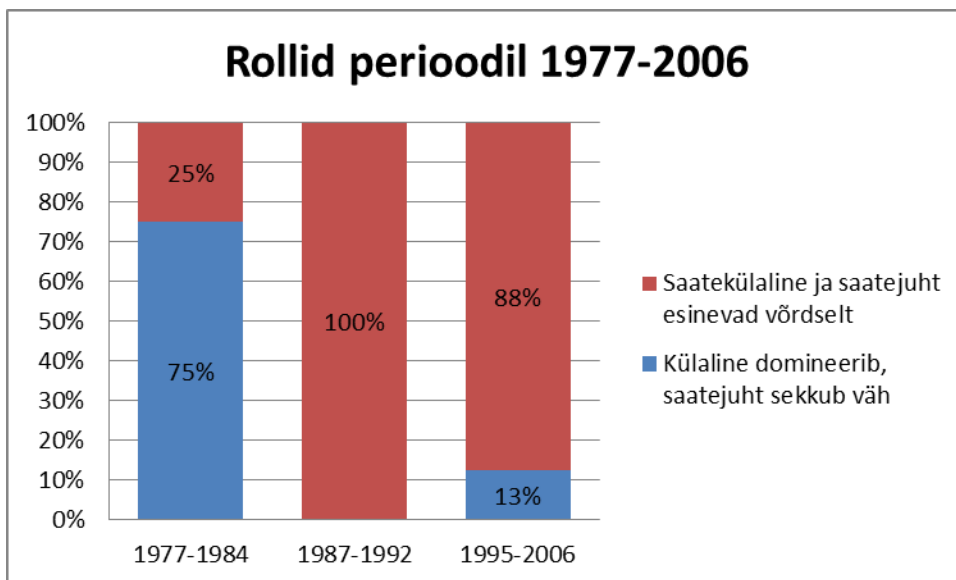
14 põhineb uuritud materjalil ning tehtud üldistused piirduvad minu poolt uuritud 23 intervjuuga.

Joonis 14 Intervjuude allikad perioodil 1977-2006

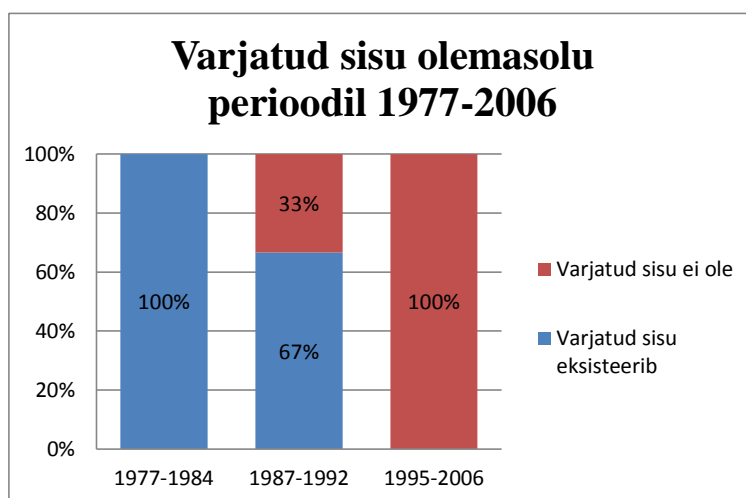
Erinevatel perioodidel muutuvad saatekõlaliste ja saatejuhi rollid suuresti. Algusperioodil 1977-1984 on intervjuus kandev roll saatekõlalisel ja tema jutustusel, seda kolmel juhul neljast. Ühel juhul neljast saatekõlaline ja saatejuht esinevad intervjuus võrdselt. Ajavahemikus 1987-1992 on kolmel juhul kolmest domineeriv saatekõlaline, saatejuht sekkub vähe. Perioodil 1995-2006 esinevad 14 juhul 16st saatejuht ja saatekõlaline võrdselt. Kahel juhul 16st domineerib saatekõlaline. Joonis 15 põhineb uuritud materjalil ning tehtud üldistused piirduvad minu poolt uuritud 23 intervjuuga.

Joonis 15 Rollid perioodil 1977-2006

Saate varasel perioodil oli intervjuu osapooltel oluline roll ka varjatud sisu edasiandjana. 1977-1984 esineb igas intervjuus varjatud küsimusi. Perioodil 1987-1992 esineb varjatud küsimusi kahel juhul kolmest. Varjatud vastuseid seevastu on 1977-1984 vaid ühel juhul neljast. 1987-1992 on varjatud vastuseid kahel juhul kolmest. Joonis 16 põhineb uuritud materjalil ning tehtud üldistused piirduvad minu poolt uuritud 23 intervjuuga.

Joonis 16 Varjatud sisu olemasolu perioodil 1977-2006

5. KVALITATIIVSE SISUANALÜÜSI TULEMUSED

Selles peatükis tegin valitud tekstide põhjal diskursuseanalüüsi. Analüüsitavateks tekstideks olid 12 saadet ajaperioodidel 1977-2006. Valimi tegemise põhimõtted ja teksti analüüsi meetod on esitatud peatükis analüüsi meetod ja valim.

5.1 Saateemade käsitlemine

5.1.1 Neutraalne saateemade käsitlemine

5.1.1.1 Nõukogude Liidu periood 1977-1984

Süüa perioodi kuuluvad 1977. aasta intervjuu Melanie Raukiga, 1978. aasta intervjuu Valentina Lutsuga, 1982. aasta intervjuu Elfriede Ilvesega ja 1984. aasta intervjuu Valerian Loikiga.

Saateemade neutraalne käsitlemine esines saate algusperioodil 1977-1984. Seda võis lugeda välja emotsionaalsuse puudumisest, neutraalsest hääletoonist aga ka neutraalsest sõnastusest.

A Sõnavara

1982. aasta intervjuus teadustaja Elfriede Ilvesega kajastus neutraalsus sõnades, kujundlike väljendeid ja illustratsioone kasutati vähe: „*Kui mulle öeldi, et tahtsid Narvat näha ja ma pistsin pea välja presendi alt, siis ma arvasin, et minuga tehakse nalja, sest seal ei olnudki mingisugust linna, seal oli mügerik maastik mehekõrguste maltsadega üle kasvanud,*“ - Ilves ei andnud hinnangut, vaid konstateeris fakti. Võimalik, et see tulenes valitsevast korrast ning Ilvesel oli hirm liigselt oma hinnangut väljendada. Tundus, et Ilves võttis sõda kui paratamatust ja ei väljendanud seejuures ei pettumust ega rahulolu. Neutraalne tekst, puhas kirjeldamine.

B Grammatika

Teemade neutraalsus sõltus siinkohal saatejuhi ja saatekülalise emotsionaalsuse puudumisest, mis läbi hääletooni esile kerkis. 1977. aasta intervjuus tõlkija Melanie Raukiga püüdis saatejuht Lembit Lauri tuua emotsiooni saatesse läbi küsimuse: „*No see*

hetk peaks teil nüüd küll silme ees olema, kui te nägite oma isa. Tegelikult te nägite teda ju nagu esimest korda.“

Rauki vastus jääb hääletoonilt aga ka sõnastuse poolest väga neutraalseks: „*Esimest korda võib-olla küll, aga vat seda küll ma ei mäleta. Mäletan, et ta tõstis mind vankri peale, pani mind reisukasti peale istuma ja hakkasime kodupoole sõitma.*“

5.1.2 Kriitiline/irooniline saateteemade käsitlemine

Kriitilisus olenes saadetes suuresti perioodist. Varasemal perioodil oli sõnaline kriitika väga täpselt jälgitud ja kaalutud, seetõttu väljendati seda vähe või kindlate teemade kohta. Kriitika oli pigem aimatav kui otsesõnu välja öeldud. Pärast nõukogude korra lagunemist muutus kriitika konkreetsemaks, seda väljendasid nii saatejuht kui saatekülalised julgelt sõnade ja emotsioonidega.

5.1.2.1 Nõukogude Liidu periood 1977-1984

Siia perioodi kuuluvad 1977. aasta intervjuu Melanie Raukiga, 1978. aasta intervjuu Valentina Lutsuga, 1982. aasta intervjuu Elfriede Ilvesega ja 1984. aasta intervjuu Valerian Loikiga.

1977-1984 oli kriitika tabatav pigem hääletoonist, suhtumist võis aimata sõnade tagant.

A Sõnavara

1982. aasta intervjuus Elfriede Ilvesega väljendas naine pahameelt sõjaaja kohta: „*Eluolu oli selline nagu ta oli,*“ - nendest sõnadest võis välja lugeda pettumust sõjaaja kohta, kuid karmimat kriitikat Ilves ei teinud, tõenäoliselt mängis siin taas rolli Nõukogude kord, mille tõttu ei tohtinud inimesed oma arvamust vabalt avaldada.

B Grammatika

1977. aasta intervjuus Melanie Raukiga väljendas naine kriitikat Ameerika elu kohta, tema isa oli seal ametiühingu sekretär: „*Kolm korda ma tean, et organiseeriti streik. Streigid olid ükskord oli nii, et üheksa tunnised tööpäevad said nad streigi abil kaheksatunniseks,*“ - kui eelnevalt oli naise jutustus tuim, siis siinkohal muutus ta

erksaks ja hääles kõlas selge süüdistus Kanada poliitika vastu. Kuna Rauki intervjuust selgus, et tal olid kommunistlikud vaated, siis on mõistetav, miks ta siinkohal kriitikat väljendas.

Samas intervjuus Melanie Raukiga loeb Lauri ette süvarevolutsioonilist teksti, kuid teksti lõpus on selgelt tunda tema hääles iroonilist varjundit: „/.../ *Kuskilt ilmusid tõrvikud, mis tumepunase helgiga valgustasid ööd. Tuhandekordselt jääpinnal peegeldudes suitsesid need rahva kohal, kes lauldes edasi liikusid piki Fontanka kaldapealset arvukate ja vaikivate hämmeldunud pealtvaatajate pilkude all. Elagu revolutsiooniline armee! elagu punakaart! Elagu talurahvas! Nii sammus see tohtu käik läbi kogu linna. Sellega ühineti lakkamatult, selle kohal löid lehvima ühe uued punased kuldkirjalised lipud. Kaks tööst kühmu jäänud vana talupoega kõndisid käsikäes ja nende näol säras lapselik rõõm. Noh ütles üks neist, nüüd vaatame veel, kuidas meil maa käest ära võetakse,*“ - selles lauses väljendus kriitika eelkõige hääletoonist, mis andis aimu kõneleja iroonilisest hoiakust teksti vastu.

5.1.2.2 Üleminekuperiood 1987-1992

Siia perioodi kuuluvad 1987. aasta intervjuu Boris Kõrveriga, 1989. aasta intervjuu Leo Lauriga ja 1992. aasta intervjuu Ilo Jaik-Riedbergiga.

1987-1992 oli kriitikat selgelt tunda nii sõnade kui emotsiooni taga ning kriitika muutus üha julgemalt Nõukogude Liidu ja sõjateema vastaliseks.

A Sõnavara

1987. aasta intervjuus Boris Kõrveriga väljendab mees pettumust sõja üle: „*Minul see sõit katkestas selle soovi täideviimise, mida ma kavandasin. Ma käisin enne seda just konservatooriumis, uurisin neid võimalusi, kuidas konservatooriumisse sisse astuda sügisel. Seal me saime kokku Ernesaksaga.*“

„*Ega meil ka lillepidu ei olnud, aga meil olid ravimid, meil olid vitamiinid, need, kes haiged olid, need said,*“ – Kõrveri lausetes väljendub kriitika eelkõige sõnadest, kasutab metafoore, et väljendada oma pettumust sõja üle.

1989 rääkis Leo Laur kritiseerivalt nõukogude võimu kohta: „*Mäletan neid sõnu, ükskord saime sakslastest lahti, parunitest saime lahti. Ma ütlesin, et see on väga*

kergemeelselt öeldud, see on ühepoolselt öeldud. Meil ei asendu see kõik Vene kõrgkultuuriga, vaid just kõige halvemaga, mis Venemaal oli. Terrori, vägivallaga, ühesõnaga mõttetu vägivallaga rahvaste kallal,“ - Laur kasutas negatiivse tähendusega sõnu näitamaks oma pettumust nõukogude võimu üle.

5.1.2.3 Taasiseseisvunud Eesti 1995-2006

Siia perioodi kuuluvad 1995. aasta intervjuu Heino Toomega, 1998. aasta intervjuu Neeme Ruusi ja üheksa tundmatu esinejaga, 2001. aasta intervjuu Taavet Sillametsa ja ühe tundmatu esinejaga, 2004. aasta intervjuu Vaino Kallase ja Olav Taruga ning 2006. aasta intervjuu Robert Tasso ja ühe tundmatu esinejaga.

1995-2006 väljendati kriitikat nii sõnade kui emotsioonidega julgelt. Kriitikat tehti domineerivalt II maailmasõja ja Nõukogude Liidu võimu üle.

A Sõnavara

Need näited peegeldasid selgelt halvustavat hoiakut ja agressiivsust. Öeldi välja kaua vaoshoitud suhtumisi.

2004. aasta intervjuus ütles Olav Taru: „*Mida sellest riigist arvata? Mina pole sellest riigist, kunagi mitte midagi arvanud. See oli üks kõige õnnetum süsteem maailmas, mis inimese aju välja mõtelnd. Ega üks normaalne inimene pole selle asja välja mõtelnd. Need pidid ikka haiglased inimesed olema, kes niisuguse idee peale tulid.*“

Tundmatu intervjuueeritav 2006. aasta intervjuus: „*Tean küll, kuidas see riigipööret siin korraldati jne. Ja olen ise naernud selle üle, nagu kõik eestlased, kuidas see tsirkus siin toimus. Ja nägin ka sellel 40. aastal ära, mis näitas see Nõukogude võim meile, milleks ta võimeline on ja see oli ka üheks ajendiks, miks ma vabatahtlikult saksa sõjaväkke astusin, sest minu omakseid küüditati ja mõrvati terve hulk ära ja ma otsustasin, et kümme venelast ma vähemalt mättasse löön,*“ – nende kahe näite puhul kajastub kriitika eelkõige otse sõnades. Julgelt kasutatakse negatiivse tähendusega sõnu väljendamaks oma seisukohti Nõukogude Liidu teemal.

5.1.3 Positiivne saateteemade käsitlemine

5.1.3.1 Nõukogude Liidu periood 1977-1984

Süia perioodi kuuluvad 1977. aasta intervjuu Melanie Raukiga, 1978. aasta intervjuu Valentina Lutsuga, 1982. aasta intervjuu Elfriede Ilvesega ja 1984. aasta intervjuu Valerian Loikiga.

Positiivset teemakäsitlemist esines ajaperioodil 1977-1984. Põhiliselt oldi positiivsed kultuuri ja kultuuriinimeste käsitlemisel.

A Sõnavara

1978. aasta intervjuus rääkis Valentina Luts Oskar Lutsust: „*Teda armastati väga, ta oskas inimestega suhelda, ta oli väga haruldane /.../ Ei sallinud neid rikkaid ja uhkeid, ei sallinud. Niisugune oli juba iseloom.*“

1982. aasta intervjuu Elfriede Ilvesega: „*Felix Moorilt ma õppisin austust eesti keele vastu, ma ei teadnud kedagi teist, kes oleks nii väga armastanud oma emakeelt,*“ - suhtumine peegeldus nendes näidetes eelkõige sõnades, jutustajad kasutasid ülistavaid, positiivseid väljendeid kirjeldamaks Oskar Lutsu ja Felix Moori.

5.2 Varjatud sõnumi edasiandmine

Varjatud sõnumeid edastati Eestis ajal, mil Eesti kuulus Nõukogude Liidu koosseisu, ning riigis oli kehtestatud ideoloogiline tsensuur, sõnavabadus oli rangelt piiratud. Sel perioodil, ei saanud oma arvamust ja seisukohti vabalt väljendada, kuna oli selgelt paika pandud, milliseid väärtusi peavad inimesed omaks võtma, kriitikat nõukogude poliitika kohta edastada ei võinud. Meedia sisu kontrolliti rangelt, mistõttu ei saanud oma kriitilist arvamust Nõukogude Liidu suhtes väljendada otse. Selle tõttu pididki „Kirjutamata memuaarides“ nii saatejuht kui saatekülalised edastama oma tegelikke seisukohti varjatult, sõnade taga. Saadetes toimus peidetud tähenduse edasiandmine peamiselt perioodil 1977-1984, varjatud sõnum oli enamasti ühiskonnaelu peegeldav. Varjatud tähendusi anti edasi nii sõnade, emotsiooni kui hääletooniga, kuid enamasti püüdis latentset sõnumit edastada Lauri läbi teemade suunamiste.

5.2.1 Nõukogude Liidu periood 1977-1984

Siia perioodi kuuluvad 1977. aasta intervjuu Melanie Raukiga, 1978. aasta intervjuu Valentina Lutsuga, 1982. aasta intervjuu Elfriede Ilvesega ja 1984. aasta intervjuu Valerian Loikiga.

A Sõnavara

Varjatud sisu andis 1978. aasta intervjuus edasi Valentina Luts, kes rõhutas Aleksander Puškinit tsiteerides Oskar Lutsu eestimeelsust: „*Ausamba rajasin ma endal eluaegu, ta juurde rahva rada rohtuda ei saa,*“ ning Valentina Luts vahendas seejärel, kuidas Oskar Luts seda lauset enda jaoks mõtestas: „*Senimaani kuni eesti rahvas elab, elan mina ka.*“ - selles lauses peegeldus läbi Valentina Lutsu sõnade, et Oskar Luts pidas end rahvakirjanikuks ja Eesti ja eestlus olid talle tähtsad ka nõukogude perioodil.

1977. aasta intervjuus rääkis Rauk negatiivse tooniga Kanada poliitikast, aga kuulajad võisid sealt lugeda, et Kanadas oli lubatud streikida, mis Nõukogude Liidus oli lubamatu: „*Kolm korda ma tean, et organiseeriti streik. Streigid olid ükskord oli nii, et üheksa tunnise tööpäeva nad said streigi abil kaheksatunniseks.*“

B Grammatika

Varjatud sõnumit kanti mitte ainult läbi sõnade vaid ka erinevate vormiliste elementide. 1977 aasta intervjuus rääkis Melanie Rauk kommuunis elamisest, mis oli nõukogude mõistes ideaal. Rauk rääkis sellest õnnelikul toonil: „*Kaunis ikka heal järjel oli terve see kommuun,*“ saate lõpetas aga Rauki lause: „*Ja siis tuli kolhoos,*“ – läbi selle jäi õhku küsimus, kas nõukogudemeelne Rauk jäi rahule sellega, et ta Kanadast Nõukogude Liitu oma ideaale täitma tuli.

Samas intervjuus rääkis Rauk Lenini surmast väikese irooniaga: „*Isa ütles selgesti, et nähtavasti nad teadsid, et Lenin haige oli, see materjal oli enne neil kõik valmis, muidu nad ei oleks jõudnud seda ära tõlkida,*“ - pärast lauset tekkis paus. Võib oletada, et Lauri oleks tahtnud, et Rauk veel sellest teemast räägiks.

C Teksti struktuur

Enamasti püüdis varjatud sisu edastada Lembit Lauri läbi küsimuste ja suunamiste. Lembit Lauri küsis 1977. aasta intervjuus: „*Kas seal oli siis ka kusagilt lugeda, mis toimus sellel ajal Nõukogude Venemaal 20ndate aastate algusel? Isa oli sündmustega kursis?*“ – Lauri ootas tõenäoliselt Melanie vastuses kriitikat Venemaal toimunud segaduse kohta.

Melanie Rauki vastus: „*Siis oli kõigepealt niimoodi, et Uus Ilm New Yorkist teatas siis, oli kursis nende sündmustega. Ja pealegi oli New Yorkis veel teisi lehti venekeelseid, ühe nimi oli Novoje Slovo,*“ – vastuses jääb küll kriitika tulemata, vastaja rääkis sündmuste asemel hoopis ajalehtedest, kus sündmusi kajastati. Vastusest jääb aru saamata, kas kommunistlike vaadetega naine suunas meelega jutu pehmemale teemale näiteks selleks, et vältida konflikte või tegi ta seda teadmata, mida Lauri tegelikult oma küsimusega teada tahtis.

1982. aasta intervjuus Elfriede Ilvesega küsis Lauri: „*Palju oli lubatud improvisatsiooni ja mil määral tuli kinni pidada varem ettekirjutatud tekstist,*“ – ka selles lauses on tunda, et Lauri teadis juba ette, mis vastust ta ootab ja mida ta selle küsimusega taotleda tahab. Lauri lootis tõenäoliselt edastada kuulajatele, et nõukogude perioodil vaba ajakirjandust ei olnud.

Ilves vastas, varem ladusalt jutustanud naise hääles on tunda kõhklust: „*Esimesel aastal tuli kinni pidada varem ettevalmistatud tekstist ja ma pean ütleva, et inimesed ei tahtnud teisiti ka,*“ – ka vastus oli ootuspärane, Ilves selgitas, et Nõukogude Venemaal ei saanud improviseerida, kõik oli ette kirjutatud, et vältida ebasobivaid olukordi. Samas püüdis Ilves vastust pehmendada, et mitte kajastada kriitikat nõukogude olukorra kohta.

Lauri täpsustas kuulajatele veel üle: „*Nii et neil aegadel oleks meie praegune jutuajamine välja näinud umbes nii, et ma oleksin teiega eile kohtunud ja rääkinud, läinud koju, kirjutanud teid ja iseennast sõna-sõnalt ja siis tulnud siia ja hakanud seda lugema,*“ - kuna saadud vastus oli väga oluline varjatud sõnum, sest andis aimu nõukogude tegelikust korrast, kordas Lauri selle kuulajatele veelkord üle ning võib oletada, et ta tahtis ümbersõnastusega võimendada peidetud tähendust.

Varjatud sisu püüdis Lauri anda edasi Eesti tähtsate kultuuritegelaste, sõja ja esimese Eesti Vabariigi kohta küsimusi küsides, väärtustades läbi selle Eestit ja eestlasi. 1982 intervjuus teadustaja Elfriede Ilvesega küsis Lauri: „*Mis on teiste tähtsamate sündmustena teile Eesti elus ja kultuurielus meelde jäänud?*“

1984. aastal intervjuus Valerian Loikiga ütles Lauri: „*Nüüd me läksime muidugi eluloos väga kiiresti edasi, ma oleksin tahtnud küsida, missugune osa oli kunstikasvatusel teie koolipäevil,*“ – Lauri püüdis tuua intervjuusse sisse esimest vabariiki, uurides tollase eluolu kohta.

II maailmasõja teema oli Laurile oluline, selle kaudu püüdis Lauri saada rohkem infot sõjaolude kohta ning väljendada sõjaperioodi tähtsust ja negatiivset mõju Eesti elule. Seda näitas tema aktiivsus nendes intervjuu episoodides, kus sõda puudutati ning tema püüdlus pidevalt jutustajaid sõjateemale pöörata.

Lauri suunas palju kordi intervjuu II maailmasõja peale, millest jutustaja haaras või ei haaranud kinni. Intervjuus Valerian Loikiga 1984. aastal ütles Lauri: „*Siis varsti tuli sõda*“; 1978. aastal intervjuus Valentina Lutsuga ütles Lauri: „*Kuigi oli sõjaaeg ju?*“; 1997. aastal ütles Lauri: „*1941 oli juba sõja-aasta, siis tuli sõjasõit...*“

Juhtus sedagi, et varjatud sisu jäi edasi andmata saatekülalise tõttu. 1984. aastal intervjuus Valerian Loikiga oli Lauri eesmärk kajastada esimese vabariigi aegset kultuurikasvatust ja kultuuriinimesi. Saatekülaline Loik ei haaranud aga võimalusest kinni ja ehk ei osanudki, sest rääkis palju endast ja enda saavutustest. Lauri püüdis läbi küsimuste informatsiooni saada: „*Nüüd me läksime muidugi eluloos väga kiiresti edasi, ma oleksin tahtnud küsida, missugune osa oli kunstikasvatusel teie koolipäevil /.../ kool ei andnud siis selles mõttes kuigi palju kaasa?*“ – Soovitud vastus jäi aga saamata, sest küsimus ei kõnetanud suure tõenäosusega saatekülalist.

5.2.2 Üleminekuperiood 1987-1992

Siia perioodi kuuluvad 1987. aasta intervjuu Boris Kõrveriga, 1989. aasta intervjuu Leo Lauriga ja 1992. aasta intervjuu Ilo Jaik-Riedbergiga.

A Sõnavara

1987. aastal intervjuus Boris Kõrveriga rääkis Lauri ühest muusikapalast: „*Selle lauluga juhtusid ka kummalised lood, sest see hakkas hiljem elama iseseisvat elu, autorilt luba küsimata /.../ Okupatsiooni ajal oli Gert Helbemäe kirjutanud teised sõnad,*“ – Lauri andis võimaluse rääkida Gert Helbemäest, kes Saksa okupatsiooni ajal töötas raadio kirjandusosakonnas ning kes oli emigreerunud vene vägede eest Saksamaale.

Kõrver selgitas juhtumit: „*Kui hakkasid sõnad tulema lava pealt, siis kokkusime ära mõlemad. Siis selguski, et nendel oli Helbemäe uuem variant, mis ta siin oli kirjutanud /.../ Uskumatu, isegi muusikas võib nalja saada.*“

5.3 Normide ja väärtuste edastamine varjatud ja mittevarjatud tasandil

Saadetes kõlanud väärtused olid periooditi erinevad. Kuigi oli nõukogude aeg, oli selle ülistamist võrdlemisi vähe. Lauri saatekülaliste valik viitas kultuuri väärtustamsele. Perioodil 1977-1992 oli seitsmest saatekülaliselt kaks ise kultuuriga lähedalt tegelevad: helilooja Boris Kõrver ja kunstnik Valerian Loik. Ning kahe esineja puhul on perekond tihedalt kultuuriga seotud: Oskar Lutsu abikaasa Valentina Luts ja kirjaniku Juhan Jaiki tütar Ilo Jaik-Riedberg.

5.3.1 Nõukogude Liidu periood 1977-1984

Siaa perioodi kuuluvad 1977. aasta intervjuu Melanie Raukiga, 1978. aasta intervjuu Valentina Lutsuga, 1982. aasta intervjuu Elfriede Ilvesega ja 1984. aasta intervjuu Valerian Loikiga.

A Sõnavara

Kommunistlikke vaateid edastas Lauri peamiselt salvestiste või teksti ettekandmise teel. Salvestis Paul Pinna ülistavast ettekandest 1982. aasta saatest: „*Estoonlased teadsid, et nõukoguliku ülesehitustempo juures pole kaugel päev, mil Estonia oma ukseid meile jälle avab. Vana Estonia nõukoguliku ehituskunsti saavutusena*“

1977. aastal luges Lembit Lauri ette katkendit: „/.../ *Soldatite valjude tervitushüüete saatel rivistusid talupojad kolonni ja rullisid lahti ülevenemaalise talupoegade saadikute nõukogude täitevkomitee suure punase lipu, millega oli äsja kullaga tikitud: elagu revolutsiooniliste töörahva hulkade liit, siis järgnesid teised lipud, rajooni nõukogude lipud. Putilovi tehase lipule oli kirjutatud: me kummardame selle lipu ees, et luua kõigi rahvaste vendlus. /.../ Elagu revolutsiooniline armee! Elagu punakaart! Elagu talurahvas! /.../ Kaks tööst kümnu jäänud vana talupoega kõndisid käsikäes ja nende näol säras lapselik rõõm. Noh ütles üks neist, nüüd vaatame veel, kuidas meil maa käest ära võetakse.“ – Lauri hääletoonist võis siiski aimata, et tema ettelooetud väärtusi omaks ei võta.*

Sellel perioodil esines intervjuudes palju eesti kultuuri ja kultuuritegelasi. Valentina Luts väärtustas 1978. aastal Eestit ja eestlasi väljendades Oskar Lutsu mõttelaadi: „*Senimaani kuni Eesti rahvas elab, elan mina ka.*“

C Teksti struktuurid

1977. aasta intervjuus Melanie Raukiga rääkis Rauk, kuidas isa tal revolutsioonilisi raamatuid lugeda lasi: „*Ma olin siis 15 aastat vana, ta laskis siis mul inglise keeles ette lugeda need lehed, mis olid otse kui revolutsiooni läbiviimise kirjeldus John Reedi sõnadega.*“ Lauri küsis, miks Raukide perekond Nõukogude Liitu naasis. Rauk vastas: „*Mõtted tekkisid Lenini üleskutse peale, et tulge kodumaale appi tööliste kodumaad üles ehitama.*“

Mulle näis, et Lauri pani Rauki edastatud väärtused aga kahtluse alla, rõhutades mitmeid kordi, et kommuunides tehti tööd tasu saamata. Rauki vastused näitasid tema mõningast rahulolematust kommuunide elukorralduse kohta: „*Ja tasu ei mitte mingisugust...?*“ Rauk vastas: „*Tol ajal kuni 28. või 29. aastani polnud mingisugust tasu ja isegi kui tööriietus otsa sai, siis tehti avaldus juhatusele, et mul on vaja pükse või särki. Ja siis juhatust otsustas, toodi ühekorraga 50-60 meetrit riidet või nii ja nii palju saapaid jagati ära. Aga kui juba kolhoosi põhikirjale üle mindi 29. aastal, siis juba hakati tööpäevi rehkendama ja selle järgi siis tasu määrama.*“ Lauri: „*Ja kommuunis söödi siis ka ühes lauas või kuidas?*“ Rauki vastus: „*Jah, suur söökla, seal oli neli või viis pikka lauda ja kui kell lõi, siis kõik asusid oma kohtadele ja toodi söögid lauale*“ Lauri: „*Kolm korda päevas? /.../ Kodus mingit toidutegemist ei olnud?*“ Rauk:

„*Mingisugust toidutegemist ega toidutegemise võimalust ei olnud.*“ – läbi selle episoodi andis Lauri aimu olukorrast kommuunides. Võrdluseks tollase elukorraldusega said kuulajad eelnevast intervjuust aimu, milline oli samal ajal eluolu Kanadas, kus lubati streikida, saavutati sellega paremaid töötingimusi ja saadi tehtud töö eest palka.

Ridade vahelt sai lugeda, et olulisel kohal oli esimene Eesti Vabariik. Läbi küsimuste püüdis Lauri selle kohta infot hankida ning tollast eluolu väärtustada. Eriti tuleb see välja Valerian Loikiga tehtud intervjuus, kus Lauri püüdis palju küsida esimese vabariigi kultuuritegelaste ja kultuurikasvatuse kohta: „*Kui vana te olite, kui te Burmani portreterimas nägite ja kuidas te sinna sattusite?*“ Pärast Loiki vastust täpsustab Lauri veelkord „*Kui vana te siis olite?*“ Loik vastas: „*Peale keskkooli*“ ning Lauri täpsustas veelkord üle, et kuulajatel oleks arusaadav, mis ajast jutt käib: „*Peale keskkooli, jah?*“

1978. intervjuus Valentina Lutsuga tõstis Lauri Lutsu esile kui hinnatud inimest. „*Austamise avaldusi oli siis õige mitmel pool. Tallinnas ja Tartus ja /.../ Estonias vist jah?*“

Lauri suunas 1982. aasta intervjuus Elfriede Ilvest, et naine rohkem kultuuri kohta räägiks: „*Mis on teiste tähtsamate sündmustena teile Eesti elus ja kultuurielus meelde jäänud?*“

5.3.2 Üleminekuperiood 1987-1992

Siia perioodi kuuluvad 1987. aasta intervjuu Boris Kõrveriga, 1989. aasta intervjuu Leo Lauriga ja 1992. aasta intervjuu Ilo Jaik-Riedbergiga.

Sel perioodil oli selgelt tunda, kuidas Eesti ja eestluse rõhutamine muutus vabamaks, julgemaks. Seejuures muutus vabamaks ka Nõukogude Liidu kritiseerimine, sõjakogemustest rääkimine.

A Sõnavara

1992. aasta intervjuus ütles Ilo Jaik-Riedberg: „*Ma olen kasutanud oma tööd propagandaks Eestile, et üks viis minutit enne, kui mu tõeline töö algab, ma pean loengu Eesti kohta.*“

Ma tunnen ennast tõesti Eesti saadikuna ja kui ma teen bussiga ekskursiooni, siis ma panen alati Eesti lipu lehvima sinna ette bussi peegli külge ja siis ma näitan alati turistidele, et see on Eesti lipp. Selle mõttes ma olen aastakümneid saanud rääkida inimestele Eestist ja olen ka väga palju sümpaatiat tunda nende poolt ja seda ma teen ka edasi,“ – Lauri lasi sellel lausel lõpetada saate, jättes kuulajatele isamaalise emotsiooni ning rõhutades rahvuse olulisust.

Eestimeelsust väljendas ka Leo Laur, kes rääkis 1989. aastal, miks ta ei lahkunud Eestist sõja-ajal: *„Mult küsiti, kas ma ei tahaks ümber asuda, ma ütlesin, et ei ma olen Eesti Vabariigi kodanik, ma olen isa poolt eestlane, ma tahan siin elada ja meil on siin oma riik.*“

Ilo Jaik-Riedberg rääkis 1992. aasta intervjuus sõja-ajal Eestist põgenemisest: *„Ma ei tea, mis instinkt mul oli, aga ma läksin aeda, võtsin ühe tühja tikutoosi ja võtsin mulda sinna sisse, Eestimaa mulda, kuigi isa ütles, et paari kuu pärast me oleme ju tagasi.*“ – see lause oli väga suure tähendusega, näidates, et eestimeelsus oli isegi laste jaoks sõjaperioodil oluline.

Lembit Lauri rõhus Eesti kultuuri tähtsusele. Boris Kõrver rääkis 1987. aastal armeenlasest, kes koos jutustajaga sõjas oli: *„Täpselt tema mõte oli see, et mis me seal labidatega teeme, me ei teeni omale söögirahagi sellega, hakkame parem laulma,*“ Lauri ütles seepeale naer hääles: *„Kui nii võtta, siis see armeenlane on osutanud Eesti kultuurile suure teene.*“

Väärtustati teisi rahvaid. Leo Laur püüdis 1989. aastal lükata ümber eestlaste arusaama sakslastest ning andis selge omapoolse hinnangu: *„Meie, eestlased, oleme arvamusel, et kõik sakslased on meil kõik baltisakslased, ühtemoodi, et meie ei oska siin vahet teha, kes nad on mis nad on. Siiski siin nende sõjas oli väga suur vahe, väga suur. Ka suhtumine meisse eestlastesse, absoluutselt teistsugune.*“

Oli tunda ka seda, kuidas jutustajad halvustasid venelasi. Tõenäoliselt oli põhjuseks vabadus rääkida meedias kriitiliselt Nõukogude Liidust ning sellega seotud hirmsatest kogemustest. Ilo Jaik-Riedberg rääkis 1992. aastal oma kogemusest: *„Üks minu õudsematest mälestustest peale pommitamist siin Tallinnas on just see, kuidas ma "Warthe" pardal kükitasin seal tuhandete inimeste seas ja kuidas vene lennuk, lendas*

madalalt väike lennuk, lendas madalalt üle meie, ma nägin selle venelase pead ja kuulipildujat ja ma nägin, kuidas ta sihtis meie peale, aga mind ta ei tabanud,“

Samas intervjuus ütles Jaik-Riedberg: *„See on ju arusaadav, et isa vihkas kommuniste ja samuti ka natsiste vihkas. Aga siiski see mulje on mul jäänud, mis ma arvan, et kõigil on, et siiski sakslaste all oli meil veidi parem kui venelaste all, sest sakslased meid ei tapnud ja ei küüditanud.*“ – selles lauses on palju üldistusi, mis märgivad eestlaste suhtumist vene rahvusest inimestesse. Oli tunda, et viha Nõukogude Liidu vastu on kandunud venelastele üldiselt.

C Teksti struktuurid

1992. aasta intervjuus Ilo Jaik-Riedbergiga uuris Lauri taas kultuuritegelaste kohta: *„Käis teil sageli külalisi ja keda te mäletate oma külalistest?“*

Ilo Jaik-Riedberg vastab: *„Ojaa, Viiraltiga oli isa suur sõber, siis Oskar Loorits, proua Loorits oli minu ristiema aga väga palju kirjanikke ja kunstnikke käis seal järjest. Külalisraamat, mis mu venna käes on, on tuntud nimesid täis, Gailit, neid oli palju.“* - sellest episoodist oli tunda, et Laurit huvitavad Eestile olulised kultuuritegelased, nii suunas ta saatekülalist oma küsimusega teemat rohkem avama ja huvitavaid fakte meenutama.

Kuigi üldiselt idealiseeriti esimese vabariigi aega, siis tuli intervjuudes ette ka üllatusi. 1989. aastal küsis Lauri Leo Laurilt: *“Algaja advokaadi elu ei olnud lihtne?”* ning Laur formuleeris selgelt hinnangu: *„Ma pean ütlema, et väga paljud idealiseerivad seda Eesti Vabariiki, see on nüüd omavaheline asi. Haritud inimesel oli tööd raske leida, väga raske,“* - olenemata isiklikest negatiivsetest kogemustest ülistas siiski ka Leo Laur Eestit: *„Ma pean ütlema, et Teemant oli ikka õige Eesti Vabariigi huvide kaitsja. Kuupäev, juuli, 30 juulil teda arreteeriti juba.“*

5.3.3 Taasiseseisvunud Eesti 1995-2006

Sii perioodi kuuluvad 1995. aasta intervjuu Heino Toomega, 1998. aasta intervjuu Neeme Ruusi ja üheksa tundmatu esinejaga, 2001. aasta intervjuu Taavet Sillametsa ja ühe tundmatu esinejaga, 2004. aasta intervjuu Vaino Kallase ja Olav Taruga ning 2006. aasta intervjuu Robert Tasso ja ühe tundmatu esinejaga.

Perioodil 1995-2006 oli teemaks sõda. Läbi inimeste, kes olid sellega tihedalt kokku puutunud väljendati, kuidas sõda ja repressioon inimeste elu, moraalinorme ja väärtushinnanguid muutis.

A Sõnavara

1998. intervjuus ütles tundmatu esineja: „*Ma võin ainult ühte asja ütelda, meil kohvikus ei olnud kunagi vargusi, aga esimesel päeval kui ma läksin sinna, kui oli natsionaliseerimise käsk, siis kondiitrid läksid koju ja ma vaatasin, et olid pakid käes. Ma küsisin, et mis see on, nad ütlesid, et või, ma ütlesin, et mis te seda kaasa võtate - noh kõik on nüüd ju meie oma. Väga võigas oli nii ütelda, ei osanud ette arvestada, et keegi hakkab nüüd võid varastama, aga nii see tegelikult oli.*“ – sellest lausest on näha, kuidas nõukogude perioodil inimeste väärtushinnangud ja moraalitunne järsult ja ootamatult muutusid.

Tähtsal kohal oli inimeste elus sõja ajal toit. Seda mainiti nii mõneski intervjuus. Vangilaagris olnud Olav Taru rääkis 2004 aastal: „*Oli niisugune olukord, et ainukene eesmärk oli süüa kõht täis mustast leivast. See oli unistus, seda me nägime unes, muud mõtet ei olnudki ja see kullaga toimimine, see oli nii vastuoluline. Ükskord kästi korjata kulda ja toiduainete vastu välja vahetada. Teinekord oli absoluutsel keelatud, kui leiti sinu taskupõhjust kullapuru, läksite uuesti kohtu alla, saite kümme aastat juurde.*“

Tundmatu jutustaja ütles 2001. aastal: „*Voka mõisas siis öö läbi olime mõisas ja anti siis teine päev lõuna aeg süüa, söödeti kõhud täis ja siis korjati meid platsile ja öeldi nii, et punavägi on Sinimägedes, tuleb vastu minna.*“

Taavet Sillamets rääkis 2001. aasta intervjuus: „*Hiljem meile keedeti jälle suppi seal, meie jaoks tapeti spetsiaalselt vasikas maha, väga maitsev supp oli.*“

Palju räägiti sellest, kuidas inimese elu väärtus sõja ajal muutus, mõtestati elu ja surma. Halvustati Nõukogude Venemaa poliitikat ja seda, kuidas sõja ajal inimestega käituti.

Selles samas saates meenutas riigivanema Friedrich Karl Akeli tütar oma isa äraviimist: „*Muidugi oli seal mingi häälitsemine, et vanem õde alla tuli ja nägi seda, kuidas isaga väga halvasti käituti, pandi teda istuma ühe keerleva klaveritooli peale, keerutati seda klaveritooli ja naeruvääristati teda. Kell tõmmati taskust ära, sõrmus käest. Papa oli 69 aastat vana, järgmine aasta oleks 70 saanud. Võib ette kujutada, mida tema üle elas.*“

Ikka nii naeruvääristatud, mingisuguse naeruga oli kõik sündinud, sellele vaatamata, et see väga traagiline temale oli.“

1995-2006 väärtustati otse ja varjamatult Eestit ja eestimeelsust. Läbi sõnade kanti edasi rahvuslikku uhkust. Robert Tasso rääkis 2006. aastal: „*Laulsime siis veel, et Eestimaa su mehe meel pole mitte surnud veel.*“

2001. aastal algas saade kõnega Sinimägedelt: „*Tänasel kaunil suvepäeval me oleme taas tulnud siia, et meenutada ja mälestada vabaduse eest langenuid, kes on oma kõige kallima andnud – see on elu. Elu oma isamaa ja kodumaa eest. Küll on ka palju neid, kes on võõrsil siia tulnud, kuid on võidelnud ehk tänamatut võitlustki punaste vastu. Kõikide nende, kes on inimväärse elu ja jumalaväärse elu vastu olnud. Siin Sinimägedel, austatud sangarid, olgu muld kerge neile. Ja nii nagu pühakiri ütleb – ka langenu tahab üles tõusta ja tõusevad üles need, kes on teinud head elu ülestõusmiseks, kes on andnud oma elu oma rahva ja vabaduse eest. Õpetagem siis tulevastele põlvedele meeles pidama seda, et vabadust on väärt ükski need, kes on valmis selle eest võitlema ja ka langema kui vaja.*“

1995-2006 aasta intervjuudes tuli mitmeid kordi välja, kuidas jutustajad väärtustasid teisi rahvusi. Heino Toome rääkis 1995. aastal: „*See näitab soomlaste iseloomu, et ma ütlesin, et ma ei julge hiirte juurde magama jääda, et jää seltsiks. Ja jäigi seltsiks, jäi pidule minemata.*“

Olav Taru ütles 2004. aastal: „*Mulle määrati tõlgiks üks Volga sakslane, see oli vaikne ja tore mees ja minu meelest tõlkis üsna objektiivselt.*“

Seejuures halvustati vene rahvust ja anti läbi sõnade väga üldistavaid hinnanguid. 2006. aasta intervjuus ütles tundmatu jutustaja venelaste kohta halvustavalt *vankad*.

Samal aastal ütles Robert Tasso: „*Nagu ikka venelane, tema loeb ju käega ka, ikka käega ka, ikka lükkab ja katsub.*“

1998. aastal ütles tundmatu jutustaja üldistavalt kõikide nõukogudemeelsete kohta venelased: „*Venelased – üks oli Venemaalt tulnud juut ja siis lätlane.*“

Vastandati venelasi ja sakslasi. Tundmatu jutustaja ütles 2006. aastal: „*Venelased panid põlema selle politseihoone, see hävines ja seal all olid kinni need, kes pidid hukkuma,*

kinnivõetud eestlased, aga sakslased said enne linna ja lõhkusid aknad, ukсед lahti, inimesed said välja, see ei kukunud kokku kohe.“

B Grammatika

Oma tegelikku suhtumist Nõukogude Liitu väljendas ka Lauri. 1998. aastal ütles Lauri iroonilise häälega: „*Eesti liideti augustis 1940 Nõukogude impeeriumiga või kulumiseni korratud propagandastampi kasutades - võeti vastu Nõukogude rahvaste vennalikku perre. Kuid ennäe imet, piirid jäidki suletuks, ei olnud siit võimalik sõita töörahva paradisi imetlema ega sealtpoolt vaba pääsu Eestisse. Tulijad olid suunamiskirjaga parteikaader, NKVD ülekuulajad/käteväänajad, suurt kodumaad ülistavad kirjanikud/ajakirjanikud Kamaruska tantsijad, valitud sportlased.“*

5.4 Intervjueeritavad ja nende rollid erinevatel ajaperioodidel

5.4.1 Nõukogude Liidu periood 1977-1984

Siaa perioodi kuuluvad 1977. aasta intervjuu Melanie Raukiga, 1978. aasta intervjuu Valentina Lutsuga, 1982. aasta intervjuu Elfriede Ilvesega ja 1984. aasta intervjuu Valerian Loikiga.

1977-1986 olid intervjueeritavad pigem need, keda läbi intervjuude väärtustati. Mitmed saatekülalised olid kultuuritegelased või kultuuriga kokku puutunud inimesed. Näiteks kirjaniku Oskar Lutsu naine Valentina Luts ja kunstnik Valerian Loik. See oli aga pigem pindmine põhjus, miks nad saates osalesid. Mitmed jutustajad kandsid läbi oma lugude edasi üldist arusaamist ühiskonnast ning tundub, et kultuur oli neutraalsem teema, mida saadetes sel perioodil kajastada.

A Sõnavara

Melanie Rauk jagas 1977. aastal oma kogemusi Ameerikast, pakkudes kuulajatele nii võrdlusvõimalust kui kontrastitunnetust: „*Kolm korda ma tean, et organiseeriti streik. Streigid olid ükskord oli nii, et üheksa tunnise tööpäeva nad said streigi abil kaheksatunniseks.“* Ning hiljem kogemus Nõukogude Liitu naasmisest ja kommunis elamisest: „*Nii et elamistingimused olid võrdlemisi kehvad, meie perekond sai ühe väikese toa ja veel ühe toa endale, kus siis vennad elasid kahekesi sees.“*

C Teksti struktuurid

Intervjueeritavate ülesanne oli saatele sisu, värvi, näo ja iseloomu andmine. Seda võimaldas neile saatejuht Lembit Lauri, kes oli küll eeltööd teinud, kuid sekkus intervjuudesse vähe. 1982. aasta saates kahtles Elfriede Ilves, kas sobib rääkida riietusest. Lauri ütles „*See on teie otsustada*,“ - Sellega väljendas Lauri, et saate sisu on siiski ennekõike saatekülalise teha ja tema oli neutraalses ja erapooletus rollis. Tundub, et ta püüdis olla mittesekkuv ja mittemõjutav osapool.

Intervjueeritavad kujundasid hinnanguid ja seisukohti. Väga palju rõhutati eestlaste ja venelaste erinevusi. Valentina Luts ütles 1978. aasta intervjuus: „*Eestlane on tagasihoidlik, mitte temperamentsed nagu venelased*.“

5.4.2 Üleminekuperiood 1987-1992

Siia perioodi kuuluvad 1987. aasta intervjuu Boris Kõrveriga, 1989. aasta intervjuu Leo Lauriga ja 1992. aasta intervjuu Ilo Jaik-Riedbergiga.

Sel perioodil oli oluline koht jutustajate kogemuste jagamisel seoses sõjaga ning üldise pildi loomisel läbi oma jutustuse. Seetõttu jagasid oma kogemusi II maailmasõjaga kokku puutunud helilooja Boris Kõrver ning II maailmasõja ajal perega Rootsi põgenenud kirjaniku Juhan Jaiki tütar Ilo Jaik-Riedberg.

A Sõnavara

1987. aastal rääkis Boris Kõrver sõtta sõitmisest: „*Ilus ilm oli hommikul. Naised ujusid sinna paatide juurde ja halasid. Niisugune inimlik tragöödia oli*.“ - selle lausega lõi Kõrver pildi üldisest meeleolust sel perioodil.

1992. aastal rääkis Ilo Jaik-Riedberg põgenemisest ja kogemustest sõja ajal: „*Olime siis jälle põgenikelaagris, ühes lõbustuspargis, mis oli ümber tehtud põgenikelaagriks*.“; „*Me õppisime koos ära, kui oli saksa okupatsioon, siis me tundime ära millist häält tegi venelaste pomm ja kui oli vene okupatsioon, siis me tundisime täpselt ära, milline tuleb sakslaste pomm*.“ – Jaik-Riedberg kirjeldab sõjaperioodi enda silmade läbi, andes vaatajatele aimu põgenike eluolust II maailmasõja ajal.

C Teksti struktuurid

1989. aasta intervjuus oli saatekülalisel Leo Lauril tähenduse muutmisele suunatud ülesanne. Tema roll oli näidata, mida tähendas isolatsiooni jäämine ja kultuuriline isoleeritus. Ta rääkis intervjuus: „*Teine asi, ma ei tea kas see sobib öelda, aga just nende saksa haritlaskonna ja saksa vaimuinimest, arstide, õpetajate, inseneride, kirikuõpetajate ja nii edasi, nende lahkumine siit eraldas meid kuidagi moodi, raius ära meid Euroopa kultuurist. Me jäime üksildase saarena, me jäime oma sousti sees praepannile.*“

5.4.3 Taasiseseisvunud Eesti 1995-2006

Siaa perioodi kuuluvad 1995. aasta intervjuu Heino Toomega, 1998. aasta intervjuu Neeme Ruusi ja üheksa tundmatu esinejaga, 2001. aasta intervjuu Taavet Sillametsa ja ühe tundmatu esinejaga, 2004. aasta intervjuu Vaino Kallase ja Olav Taruga ning 2006. aasta intervjuu Robert Tasso ja ühe tundmatu esinejaga.

1992-2006 oli intervjuueeritavate roll oli näidata nõukogude okupatsiooni ja sõja mõju inimeste saatustele, inimväärikusele, inimelu väärtusele ja rääkida tollasest elukorraldusest. Igal jutustajal oli kogemus sõja ja nõukogude poliitikaga. Rolli ei mänginud enam niivõrd jutustaja isik kui tema kogemus. Seetõttu jäid mitmed esinejad ka tundmatuks, ei tea, kas põhjuseks oli nende enda soov säilitada privaatsus ja jääda anonüümseks või Lauri soov rõhutada pigem inimese kogemust, mitte isikut. Läbi nende kogemuste anti kuulajatele aimu üldisest eluolust ja ühiskonnast.

A Sõnavara

2006. aasta intervjuus rääkis Robert Tasso oma kogemustest küüditamisega, hirmust, alandusest ja vägivaldale allumisest, andes läbi selle aimu, kuidas see sündmus ka teistele küüditatutele mõjuda võis: „*Ja siis jõudsim ühele täiesti lagedale platsile ja seal ees läksid, naised olid seal oma kõrgete kingadega, muidugi väga raske minna ja hüsteeriasse mõni inimene sattus jne. Ja seal, täiesti lagedal väljakul oli üks mees eespool kusagil rivist väljas, ütles, et nii läheb surma üks endine Eesti ohvitser. /.../ muidugi seal ei olnud kusagile põgeneda, ma ei tea, kas ta üldse jooksusamme tegigi, kus sa ikka jooksed. Ja seal lageda platsi peal teda vajadust maha lasta küll ei ole aga*“

lasti seal maha ja meid muidugi kõiki käsutati kummuli sinna porisse ja öeldi, et kes pead tõstab, see lastakse maha.“

Olav Taru rääkis 2004. aastal kogemustest vangilaagris: *„Kuna ma olin puuriija, siis mul tekkisid toiduuilejäägid /.../ Mul kogunes 13 meheline salk, kelle juhiks ja moraalseks toeks ma olin. Kuna ma ise olin saanud jalgade peale, püüdsin teisi ka aidata, mõni oli väga nina norgus aga tänu sellele, et hakkasime sidet pidama, hakkasime pakke ühiselt jagama, käisid minu juures lisaleiba saama. Tekkis niisugune tore kambavaim ja niimoodi ma vedasin läbi 12 meest, üks 13. suri ära, kuna meil oli näljaperiood.“*

5.5 Lembit Lauri kui saatejuhi roll erinevatel ajaperioodidel

5.5.1 Nõukogude Liidu periood 1977-1984

Siia perioodi kuuluvad 1977. aasta intervjuu Melanie Raukiga, 1978. aasta intervjuu Valentina Lutsuga, 1982. aasta intervjuu Elfriede Ilvesega ja 1984. aasta intervjuu Valerian Loikiga.

Lembit Lauri kui saatejuhi roll muutus periooditi. 1977-1984 oli Lauri kammitsetud, ettevaatlik, rõhutatult neutraalne ja vaoshoitud. Sel perioodil oli Lauri roll eelkõige suunav, seda ka varjatud tasandil, mille kaudu püüdis anda edasi tõde ja väärtustada Eestit, eestlasi. Teemad, mida Lauri käsitles väljendasid tema soovi püüelda ajakirjandusvabaduse poole.

C Teksti struktuurid

1977. ütles Lauri Melanie Raukile: *„No see hetk peaks teil nüüd küll silme ees olema, kui te nägite oma isa. Tegelikult te nägite teda ju nagu esimest korda,“* – suunas läbi sõnade saatekülalist emotsioone väljendama.

1977. aastal küsis Lauri Melanie Raukilt: *„Kas seal oli siis ka kusagilt lugeda, mis toimus sellel ajal Nõukogude Venemaal, 20ndate aastate algusel?“* – Selle küsimusega suunas Lauri jutustajat rääkima info kättesaadavusest Kanadas ja sellest, mida arvas saatekülaline 1920. aastate eluolust Venemaal.

1982. aastal küsis Lauri Elfriede Ilveselt: „*Palju oli lubatud improvisatsiooni ja palju oli ja mil määral tuli kinni pidada varem ettekirjutatud tekstist.*“

1978. aastal intervjuus Valentina Lutsuga küsib Lauri: „*Laulatus oli ilus? Kuigi oli sõjaaeg ju..?*“

Läbi intervjuude suunamise kujundas Lauri inimeste arvamust ja seisukohti. Tihti rõhutas ta inimeste positiivseid külgi läbi küsimuste. Mida ta ilmselt ise teadis, püüdis küsimustega saatesse sisse tuua. Lauri küsib 1978. aasta intervjuus Valentina Lutsult lihtsaid suunavaid küsimusi: „*Kuidas Luts lapsi hoidis?*“; „*Kas ta aiatöid armastas?*“; „*Kas Oskar Lutsul oli palju sõpru?*“

Valentina Luts vastas: „*Oi lapsi armastas väga, väga-väga lapsi armastas. Ma ei oska ütelda, kuidas ta armastas lapsi, kui laps oli haige, ta nii närveeris.*“

5.5.2 Üleminekuperiood 1987-1992

Siia perioodi kuuluvad 1987. aasta intervjuu Boris Kõrveriga, 1989. aasta intervjuu Leo Lauriga ja 1992. aasta intervjuu Ilo Jaik-Riedbergiga.

Sel perioodil oli oluline roll Lauril kuulajates emotsioonide tekitamisel. Selleks kasutas mõjuvaid sõnu või metasõnumeid ja parakeelt.

A Sõnavara

1992. aasta intervjuus ütles Lauri Ilo Jaik-Riedbergile: „*Ja 9. märtsi pika ja kohutava öö te olite ka oma maja keldris.*“ – Lauri väljendas selle lausega õudust sõja ajal, tekitades sellega kuulajates emotsiooni.

B Grammatika

Lauri roll oli rõhutada erinevaid teemasid ja lisada emotsioone. Seda tegi ta pauside ja kordustega. 1998. aasta intervjuus rääkis tundmatu esineja: „*Mulle öeldi, et kui sa nüüid ei räägi, siis laseme sind maha kohe siin ja seal oli juba paar tükki ees, seal kraavis, Tähtvere pargis. Ja nüüid ma võin öelda, et kui selline asi on tulemas, siis inimene on väga üksinda siin maailmas,*“ - pärast seda lauset ei kiirustanud Lauri pausi täitma, vaid laskis lausel mõjuda, väljendades seejuures oma empaatilisust ja tundlikku loomust.

1987. aastal intervjuus Boris Kõrveriga ütles saatekülaline: „*Ma ei tea palju te neid tunnete, kümmekond lugu,*“ Lauri vastab naer hääles: „*Mõnda ma ikka olen kuulnud, sa heidad mulle ette ebatruudust, või ma tunnen sind nii võimatult vähe.*“ Sellele järgneb helilõik Kõrveri loomingust, mis intervjuust tekkinud emotsiooni üleval hoiab.

1992. aastal rääkis Ilo Jaik-Riedberg oma isa surmast: „*Operatsioonikulu oli nii suur, et meil ei olnud võimalust seda maksta. Isa ei opereeritud. Ta elas veel edasi kuni 48. aastani, siis ta suri haiglas. 10. detsembril 48 ja siis oli ta 49-aastane*“ – pärast seda lauset laseb Lauri tekkida pikal pausil.

Huvitav pööre toimus 1989. aasta vestluses, sest muidu küllaltki tasane Lauri muutus episoodis, kus räägiti Eesti saatusest, väga aktiivseks. Lembit Lauri: „*Kui teie seda kuulsite või tõenäoliselt lugesite,*“ Leo Laur: „*Ma kuulsin seda raadiost,*“ Lembit Lauri: „*Kui teie seda kuulsite, kas te sel hetkel võisite teha mingeid järeldusi meie rahva ja iseenese saatuse üle?*“ Leo Laur: „*Mina tegin neid järeldusi juba siis, kui Poola kaotas oma iseseisvuse, siis oli mul täiesti selge, et nüüd me oleme ära lõigatud, nüüd me oleme panni peal. Niipea kui Poola läks, oli mul selge, et kauaks seda asja enam ei ole,*“ Lembit Lauri: „*...et baltikumi saatuse otsustatud /.../ teie jaoks oli see lihtsalt üks lisatõend,*“ Leo Laur: „*Jah, ma ei uskunud ju absoluutselt, see leping, mis sõlmiti, see baaside leping.*“ Lembit Lauri: „*Te mõtlete Nõukogude Liidu Eesti baaside lepingut?*“ Leo Laur: „*See oli üks huvitav punkt et Nõukogude Liit töötab pühalikult, et ta ei sekku Eesti Vabariigi siseasjadesse,*“ Pärast juttu lepingust loeb Lauri kõnealuse lepingu ette: „*Käesoleva pakti elluviimine ei tohi mingil viisil riivata lepinguosaliste suveräänseid õigusi, eriti nende majanduslikku süsteemi ja riiklikku struktuuri.*“ – emotsionaalset vestlust aitab veelgi enam süvendada katkend kõnealusest lepingust.

C Teksti struktuurid

Hilisemal perioodil oli Lauril taas suunav roll. 1987. aasta intervjuus Boris Kõrveriga ütles Lauri: „*Nüüd lähme siis sõjaaega uuesti tagasi.*“

Mulle näis, et Lauri meelistemaks oli II maailmasõda, selle kontekst ja tähendus, mida sõda elule andis. Seda rõhutas ta tihedate küsimustega sõja kohta suunates teemasid sõja peale. 1987. aastal küsib Lauri Boris Kõrverilt sõja kohta: „*1941 oli juba sõja-aasta*“; „*...siis tuli sõjasõit.*“

1992. küsib Ta Ilo Jaik-Riedbergilt tema isa kohta: „*Ta on erakirjas on ka kirjanduslik,*“ „*Kas ta oli igapäevajutus ka selline?*“; „*Kas ta oma tütrele ka muinasjutte rääkis?*“ – Lauri püüab läbi suunavate küsimuste jätta Ilo Jaik-Riedbergi isast Juhan Jaikist positiivse ja inimliku mulje kuulajatele.

5.5.3 Taasiseseisvunud Eesti 1995-2006

Süüa perioodi kuuluvad 1995. aasta intervjuu Heino Toomega, 1998. aasta intervjuu Neeme Ruusi ja üheksa tundmatu esinejaga, 2001. aasta intervjuu Taavet Sillametsa ja ühe tundmatu esinejaga, 2004. aasta intervjuu Vaino Kallase ja Olav Taruga ning 2006. aasta intervjuu Robert Tasso ja ühe tundmatu esinejaga.

A Sõnavara

Taasiseseisvunud Eesti perioodil tuli ette läbi sõnastuse hinnangu andmist. 1995. aastal rõhutas Lauri intervjuus: „*Pikk teekond vabadusse ja suuresti tänu soolmaste abiga,*“ – selle lausega püüdis Lauri näidata soomlasi kui positiivset rahvast, kes aitas eestlasi sõjaperioodil.

Lauri roll oli emotsiooni lisamine. 1998. aasta intervjuus juhatab ta kõneleja sisse nii: „*Sadu mehi võiks siin rääkida sadadest Sinimägedele jäänud relvavendadest. Sadu mehi kannab endale elu lõpuni omaenda ellujäämise lugu.*“ – selles lauses väljendab ta sõnadega kui valus ja raske periood oli II maailmasõda Eestile ja eestlastele.

B Grammatika

Lauri üheks oluliseks rolliks saatejuhina oli ka õige meeleolu loomine. Nii aitas ta julgustada intervjuueeritavat oma lugu rääkima. Lauri elas kaasa erinevalt, tõsisematel teemadel vaikides, rõõmsamate jutustajate puhul naeris ta aeg-ajalt tasa kaasa: 1995. aasta intervjuus oli saatekülaliseks Heino Toome, kes oma kogemustest naer hääles rääkis: „*Ma ei tea, kas kõike võib ütelda, aga imesin ikka verd igemest välja ja kui see vene kontroll käis vaatamas, siis see mul kestis ja kestis ja kestis.*“ – selle lause peale naeris Lauri tasa.

Lauri lisas emotsiooni sõnadega, mis annab aimu sellest, et ta on mõtteis koos intervjuueeritavaga, mõistab konteksti ja toimuva tähendust inimesele. 2006. aasta intervjuus ütles Lauri Robert Tassole pärast jõhkra kirjeldust küüditamisest: „*Ja see*

päev oli teie sünnipäev?” – Lauri püüdis selle lausega veelgi enam võimendada intervjuueeritava ränki läbielatud kogemusi.

C Teksti struktuurid

Perioodil 1995-2006 liigendas Lauri saateid oma tekstidega. Sidus erinevaid lõike omavahel. Näiteks 2006. aasta intervjuus sidus Lauri kaht lõiku omavahel: *„Kõneleja oli endine kohtuametnik Robert Tasso, harv kodumaale jõudnu. Tookord küüditatud mehi hukkus ja hukati üle 90%. Koha peal olid küüditajate üldjuhid, julgeoleku rahvakomissar Boris Kumm, tema NKVD ametivend Andrei Murro ja kompartei esimene sekretär Karl Säre, kes aasta varem oli Eesti rahvale kuulutanud õnnelikku elu.“*

Läbi oma kommentaaride ja tekstide, lõi Lauri fooni ning tõi sisse ajaloo. 1998. aastal ütles ta nii: *„Juuli lõpul augusti algul 1944 peeti siin kõige vihasemad ja verisemad lahingud Eesti pinnal, mida on võrreldud veel Somme'i lahingutega I maailmasõja ajast.“*

Siin perioodilgi säilis Lauri suunav roll intervjuudes. Heino Toome intervjuus 1995. aastal ütles Lauri: *„No nüüd jõudsite küll liiga kiiresti Rootsi,“* – mispeale jutustaja taas ajas tagasi liikus oma jutustuses.

5.6 Kvalitatiivse sisuanalüüsi kokkuvõte

Kvalitatiivse sisuanalüüsi tulemusi saab skemaatiliselt kirjeldada (joonis 18), kus vastavalt perioodile, mil saade eetris kõlas ja esinejad rääkisid oma lugu, muutus ka info hulk, millest avatult räägiti. Vähenes vajadus anda loo tegelikku tähendust esile läbi kaudsete vihjete, sümbolite ja seoste. Kuulaja jaoks muutus narratiiv tänu konteksti muutusele sügavamaks, ausamaks.

Joonis 17 Narratiivi mitmemõõtmelisus ja tähendustasandite muutumine

6. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON

6.1 Raadiosaate „Kirjutamata memuaare“ eesmärkide ja sisu muutumine 1977-2006

Saate tulemustest selgus, et intervjuude teemad ja sisu muutusid periooditi suuresti. Kui saate algusperioodil 1977-1992 kajastati mitmekesisemaid teemasid ning suurel määral ka kultuuri, siis hiljem 1995-2006 liikusid teemad eranditult II maailmasõja ja poliitika peale. Nagu ütles ka saatejuht Lembit Lauri Vello Lääne raamatus (1991), siis stagnaaja tõttu võttis ta esialgu vestluskaaslasteks poliitikast kaugemalseisvaid inimesi. See tuli välja ka minu poolt uuritud materjalis ning suure tõenäosusega oli kultuur neutraalsem teema, mida andis käsitleda viisil, mis ei tekitanud suuri pingeid valitseva korra kontekstis. Kuigi saadete eesmärk jäi periooditi üldiselt samaks – ühiskonna peegeldamine läbi saatekülaliste, siis erinevatel perioodidel sõltus selle eesmärgi täitmine suuresti võimalustest ja piirangutest – ühiskonnast, valitsevast riigikorrast, ajakirjandusvabadusest.

6.2 Saate eesmärkide täitmine

Analüüsist selgus, et saadetes oli kaks peamist eesmärki. Ühiskonna peegeldamine ja varasel perioodil 1977-1989 oli üheks eesmärgiks varjatud sisu edasiandmine. Nagu olen kirjutanud teooria osas, siis lugude, nende liikide, ülesehituse ja võimalike tingimuste mõistmine paneb aluse maailma mõistmisele. Just seda eesmärki täitis ka „Kirjutamata memuaare“, mille kaudu said kuulajad pildi erinevatest perioodidest Eesti ühiskonnas. Samuti oli olulisel kohal inimeste väärtustamine, sest terve saatesari põhines üksikinimeste jutustustel, kogemustel, mälestustel. Nagu Lauri Vello Lääne raamatus (1991) rääkis, siis küsiti temalt, miks ta selle mälestussaate lindistas. Lauri selgitas, et tahab saatega jäädvustada jälge eesti kultuuriloost ning nagu tuli välja ka tulemustest, siis „Kirjutamata memuaare“ seda eesmärki täitsid. (Lään 1991)

Kui pärast tsensuuri kadumist oli eesmärkide täitmine lihtsam, siis varasel perioodil, kui iga sõna taga oli range kontroll, ei läinud eesmärkide täitmine alati korda. Siin mängis

suurt rolli vastutus, sest Lauri roll oli tagada saatekülaliste turvalisus, nii ei saanud minna jutustajad liiga sügavuti teatud keelatud teemadesse. Varjatud tähenduse edasikandmine ebaõnnestus ka saatekülaliste hirmust või sellest, et nad ei mõistnud saatejuhi taotlusi. Tsensuur seadis palju piiranguid tegelikkuse väljendamiseks, kuid Lembit Lauri otsis võimalusi, kuidas vahendada keelatud teemasid nii, et neid välja ei tsenseeritaks. Nii kasutati „Kirjutamata memuaarides“ mõtte edastamise vahendina näiteks emotsionaalsust ning Lauri püüdis läbi oma küsimuste tuua esile jutustajate emotsionaalset kogemust.

Eesmärkide saavutamisel oli oluline koht õhustikul, mille saatejuht lõi, et tagada vestlus, mis oleks vaba ja tulemuslik. Trikkel märkis, et intervjuu tulemus sõltub eelkõige sellest, kuidas intervjuu läbi viiakse ja kas saatejuht suudab luua õige vastastikuse mõjusfääri, mida säilitada kogu vestluse kestel (Trikkel 1965). Lauri püüdis õiget atmosfääri luua läbi emotsioonide, jutustusele reageerimise ja intervjuueeritava julgustamise, mis innustaks saatekülalist rääkima ja kogemusi jagama. Tulemustest selgus, et Lauri hoiakud olid erinevate intervjuueeritavate puhul erinevad ning sõltuvalt vestluspartnerist ja teemast suutis Lauri võtta sobiva hoiaku, olles näiteks formaalne, sõbralik, julgustav või väärtustav, mis näitas tema oskust olla paindlik erinevate intervjuueeritavate suhtes. Nii oli tunda, et jutustaja elavnes, kui Lauri tema jutustusele kaasa elas ning avanes kuulaja jaoks veel rohkem.

6.3 Normide ja väärtuste edastamine varjatult ja mittevarjatult

Varasel perioodil 1977-1984 tuli ette nõukogude propagandat, mida läbi saate kuulajateni toodi. Seda väljendasid nii saatekülalised või saatejuht, kes erinevaid nõukogudemeelseid katkendeid ette lugesid. Siiski proovis Lauri pigem propagandast hoiduda, vältides sellekohaseid teemasid küsimuste esitamisel. Nõukogude Liidu poliitikat puudutas Lauri pigem selleks, et anda kuulajatele aimu tegelikkusest ning valitseva korra negatiivsetest külgedest. Seetõttu küsis ta näiteks selle kohta, kui palju said ajakirjanikud nõukogude perioodil improviseerida. Nõukogude aega iseloomustas valikute, tähenduste, seoste, hinnangute ja väärtuste üldine ühtlustamine, kus ei jätkunud kohta isiklikel kogemustel ja tegelikel kogemustel (Lõhmus 1999). On

märkimisväärne, et olenemata sellest suutis Lembit Lauri tuua Eesti Raadio kavassee saatesarja, mille eesmärk oligi väärtustada isiklikke kogemusi.

1977-1984 oli saate eesmärk tihti nii ühiskonna peegeldamine kui varjatud sõnumi edasiandmine ning just selle tõttu erinevad saadete sisu ja teemad periooditi. Nagu kirjutas ka Kõresaar (2004), siis varjatud sisu edasiandmine toimus nõukogude ajal suuresti läbi kunstilise meedia, mille kaudu mõjutati eestlaste elulooteadust ja anti edasi informatsiooni riigi ajaloo kohta (Kõresaar 2004). Just seetõttu kutsus Lauri saatesse neid inimesi, kellel oli kogemus esimese vabariigiga, see andis võimaluse edastada kuulajatele informatsiooni riigi ajaloo kohta ja rääkida keelatud teemadest.

Kontentanalüüsi tulemused näitavad, et keelatud sisu edasiandmiseks kasutas saatejuht Lembit Lauri emotsioone ja küsis kogemuste kohta, mis andis aimdust üldisest olukorrast. Selle tõttu oli üheks tema meelisteemaks II maailmasõda, mida ta iga intervjuu sisse põimida püüdis. See, kui sügavale teemas mindi, olenes juba suuresti saatekülalistest endast. Selline keelatud informatsiooni edastamine toimus saadetes väga peenelt. Lembit Lauri suutis varjatud sisu anda edasi ka nõukogude tsensuuri perioodil. Sõnumeid edastas ta läbi intervjuueeritava suunamise, jututeemade juhtimise, küsimuste esitamise ja parakeele ning metasõnumite.

Väärtused, mida varjatult edasi anti kajastasid eestimeelsust, Eesti ajalugu ja kultuuri. Palju rõhutati ja toodi esile olulisi kultuuritegelasi või peegeldati esimese vabariigi aega ja inimeste mälestusi sellest. Seda proovis Lauri saavutada läbi küsimuste ja emotsioonide, mida ta intervjuudes põimis. 1977-1984 oli aga tunda kõige enam neutraalsust intervjuudes. Määravaks sai taas range tsensuur, hirm eneseväljendamise ja eksimise ees. Otsesed väärtused olid periooditi erinevad.

Sõltumatu ajakirjandus taasiseseisvunud Eesti perioodil andis saatejuhile võimaluse käsitleda teemasid vabalt ja kriitiliselt, mistõttu toodi saadetes oluliselt rohkem jutustajaid, kelle jutustuste põhjal loodi üldpilt nõukogude korrast. Sõnavabaduse tähtsust on tunda hilisemal perioodil 1995-2006, kus nii saatejuht kui saatekülalised olid palju julgemad ning andsid sündmustele konkreetseid hinnanguid. Väärtused, mida edasi anti, olid otsesemad ja selgemad, jätmata kuulajatele vajadust ridade vahelt lugemiseks. Taasiseseisvunud Eesti perioodil olnud saated muutusid emotsionaalsemateks ja kriitilisemateks, inimestel ei olnud hirmu enda väljendamiseks

ning oma arvamuse avaldamiseks. Põhiteemadeks, mida käsitleti oli taas II maailmasõda ja poliitika. Väärtusi andsid edasi saatekülalised, kes rääkisid oma isiklikest kogemustest sõja ja represseerimisega ning läbi selle kujundati üldine pilt selles, mida tõi Eestile ja eestlastele kaasa Nõukogude Liit ja selle poliitika. Oma arvamust ja väärtusi edastas ka Lauri, kes oli hilisema perioodi saadetes põimunud sissejuhatavaid ja kokkuvõtvaid tekste, mis andsid kuulajatele taustainfot ja mille kaudu ta edastas oma hinnangut. Lauri rääkis Vello Lääne raamatus (1991), et on pärast nõukogude perioodi hakanud lindistama neid, kes varem pidid vaikima, olgu ta Eesti leegionär või politseinik (Lään 1991). See tuli välja ka uurimistöo tulemustest, et hilisematel perioodidel esinesid saadetes enamasti sõjaga seotud inimesed. Läbi sõnade ja hääletooni võis välja lugeda, et Lauri suhtumine Nõukogude Liitu oli halvustav, seda väljendasid tema poolt valitud intervjueeritavad ja saateteemad.

6.4 Intervjueeritavad ja kõneisikud

Kirjutamata Memuaaride puhul oli tegemist eelkõige kogemusintervjuudega, kus intervjueeritavate ülesandeks oli jagada oma mälestusi ja läbielamisi. Erinevatel saateperioodidel löid saatekülalised üldpildi erinevatest ajaperioodidest Eesti ajaloos. Nii sai Nõukogude liidu perioodil 1977-1984 eelkõige oluliseks II maailmasõja eelne pilt Eesti ühiskonnast ning kahel hilisemal perioodil 1987-2006 hakati kujundama pilti Eesti eluolust II maailmasõja ja Nõukogude Liidu ajal.

Intervjueeritavad ja kõneisikud erinesid periooditi ja samuti ka nende ülesanded. Mitmel juhul juhtus sedagi, et intervjueeritav jäi tundmatuks, sest saatejuht Lembit Lauri ei tutvustanud teda nimepidi vaid juhatas jutustaja sisse seoses teemaga, mida käsitleti. Kohati oligi tunda, et hilisemal perioodil 1995-2006 ei olnud enam niivõrd oluline jutustaja ise, vaid kogemus, mida ta kuulajatega jagas.

Üldiselt oli intervjuudes rohkem mehi. Seda suuresti seetõttu, et läbiv teema oli II maailmasõda ning meestel on sellega rohkem kogemusi. Varasel perioodil 1977-1992 esines saadetes rohkem ka naisi, kellest mitmed rääkisid kultuurist. Eesti Vabariigi väärtustamist peegeldasid ka 1977.-1992. aasta saatekülalised, kes läbi oma mälestuste andsid aimu väärtustest ja õhkkonnast Eesti Vabariigis. Sellele rõhus ka Lauri, kes

esitas peenelt küsimusi tollaegse olukorra kohta ning rõhutas oma intervjuudes just esimese vabariigi aega.

Hilisema perioodi saateteemad olid orienteerunud aga ainult sõjale ja nõukogude aegsetele repressioonidele. Kontrasti sellele lõi varasemates saadetes loodud pilt Eesti Vabariigist kahe maailmasõja vahel, mis võimendas Nõukogude Liidu aegse repressiooni mõju veelgi. Hilisema perioodi 1995-2006 intervjueeritavad meenutasidki süngeid mälestusi Nõukogude Liidu perioodist. Saadetes oli selgelt tunda individuaalse kogemuse väärtustamist ning nagu tõi välja ka Kõresaar (2004), siis isikliku kogemuse kajastamine muutus järjest olulisemaks, ellujäänud rääkisid oma mälestusi ja raadios, nii faktilised teadmised kui mälestused kajastusid (Kõresaar 2004). Jutustajad, kes rääkisid oma sõjakogemustest ja meenutasid Nõukogude Liidu repressioone, peegeldasid läbi oma kogemuste üldist eluolu sellel ajal.

Edasistes uurimistes vajaks põhjalikumat avamist, keda saatekülalised representeerisid erinevatel ajaperioodidel. Kuigi analüüsisin saatekülaliste rolli, jäi tagaplaanile üldine pilt sellest, keda intervjueeritavad ühiskondlikul tasandil esindasid ning kuidas see sõltuvalt valitsevast korrast muutus.

6.5 Lembit Lauri kui saatejuhi roll

Lembit Lauri kui saatejuhi roll oli eelkõige saate ülesehitamine läbi küsimuste ja suunamiste ning saate arengu kontrollimine. Selleks aga, et saates oleks sisu, pidi Lauri looma sobiva meeleolu, mis tema intervjueeritavad avas ning pani neid oma mälestusi raadiokuulajatega jagama. Selle saavutas ta toetava ja huvi üles näitava hoiakuga saatekülaliste vastu. Lauri ülesandeks oli ka terviku, mulje ja tunnetuse loomine. Ta lõi kuulajatele võimaluse vaadata ajas tagasi läbi nende inimeste mälestuste ja silmade, kes olid seda aega kogenud. Nagu ütles ka Lauri ise Vello Lääne (1991) raamatus, püüdis ta jäädvustada jälge eesti kultuuriloost, püüdis panna saatekülalised ulatuslikult jutustama, vältides seejuures omapoolseid hinnanguid ja kommentaare. Nagu selgus ka tulemustest, siis eesti kultuuriloo jäädvustamine oli üks oluline osa saatest ning materjalist, mis Lauri lindistas on palju abi eestlaste läbielamiste ja Eesti elu talletamisel.

Lauri soov oli tagada objektiivse informatsiooni edastamine Nõukogude Liidus. Sel ajal kontrolliti iga sõna rangelt ning tegelikkust sai edasi anda vaid läbi kunstiliste võtete. Varjatud sõnumeid suutis Lauri anda edasi ka läbi pauside, hääle ja sõnade. 1977-1984 sai Lauri mängida rohkem emotsionaalsuse ja helidega, sest sõnade taga oli range tsensuur. Siiski suutis ta kanda väärtusi edasi ka sel perioodil läbi selliste kujundite. Trikkel (1998) on kirjutanud, et Nõukogude Liidus pidid ajakirjanikud tegutsema käskude järgi ning raadiosaadete sisu kontrolliti rangelt, kuid parimad raadiotehnikud suutsid sellegi poolest anda vaimset infot edasi ka läbi ideoloogilise tsensuuri. See roll oli ka Lauril, kes läbi küsimuste, rõhutuste ja vormiliste elementide suutis kanda edasi tähendusi, millel oli tihti varjatud sõnum kuulajate jaoks.

Seejuures tagas Lauri, et saate sisu ning inimeste mälestused mõjuksid kuulajale ja omaksid nende jaoks tähendust. Seejuures oli intervjuueeritavate roll oma kogemusest jutustada, saatejuhi roll aga hoida jutustusel kindlat suunda, konkreetset algust ja lõppu. Kuna hilisemal perioodil oli ka rohkem intervjuusid, oli saatejuhi ülesanne saateosade sidumine sissejuhatavate ja taustainfot jagavate lõikudega, mis kujundasid saatest terviku.

Läbi erinevate perioodide oli saatejuhi roll väärtuste edastamine kas siis varjatult või mittevarjatult tasandil. Varasemal perioodil 1977-1984 tegi ta seda pigem läbi küsimuste esitamise, rõhudes palju esimese vabariigi aegadele, inimeste mälestustele ja kogemustele selle ajaga seoses. Kõresaar (2004) kirjutas, et vanema generatsiooni jaoks oli nõukogude perioodil oluline nende väärtuste, mis valdasid eestlasi enne sõjaperioodi esimese vabariigi ajal, säilitamine (Kõresaar 2004). Just sellised saatekülalised oli Lauri valinud, kes mäletaksid seda aega, mis oli enne II maailmasõda ja kellel oli säilinud ajalooline mälestus sellest perioodist. Läbi küsimuste püüdis Lauri saada saatekülalistelt seda perioodi puuduvat infot ning mälestusi tollastest kultuuritegelastest, olenemata sellest, et esimene Eesti Vabariik oli tol ajal keelatud teema. Hilisemal perioodil 1987-2006 oli Lauri roll väärtuste ja hinnangute edastajana kergem. Tema seisukohti ei pidanud otsima enam sõnade tagant, vaid seda said kuulajad välja lugeda otse sõnadest ja meeleolust. Lauri jagas taustainfot ning sidus jutustusi omavahel. Saateepisoode ühendas ta omavahel saatekülalisi sisse juhatades ja teemade kohta taustainfot jagades ning seda tihti meetodil, mis andis aimu Lauri seisukohtadest ja vaadetest.

Lauri võtted saadete tegemisel muutusid, kui varasematel aastatel 1977-1992 oli ta pigem vaoshoitud ja vähesekkuv, siis hiljem esines teda ja tema enda hinnanguid saadetes oluliselt rohkem. Kuulajale märgatavad muutused toimusidki pigem tema lähenemisviisis kui arengus. Erinev lähenemine sõltus aga perioodist ja etteantud võimalustest. Lauri areng toimus kooskõlas saate arenguga.

Siinkohal võiks edasistes uurimistes luua ülevaate Lembit Laurist kui saatejuhist läbi inimeste pilkude, kes on Lauriga koostööd teinud või tema tööd kõrvalt näinud. Sellega saaks luua selgemat pilti Lauri eesmärkidest intervjuude läbiviimisel ning võtetest saadete koostamisel.

6.6 Meetodi kriitika

Kuigi Fairclough (1995) meetod oli väga põhjalik ja aitas teksti sügavuti uurida, tuli seda siiski kohandada minu poolt analüüsitud materjalile, sest Fairclough (1995) meetod oli mõeldud pigem kirjalikule tekstile. Selle tõttu täiendasin Fairclough (1995) kategooriaid omalt poolt selliste kategooriatega, mis aitasid uurida ka metasõnumeid ja parakeelt, mis on minu uurimismaterjali puhul olulise tähtsusega. Minu poolt loodud kategooriad olid aga Fairclough (1995) meetodi puhul lihtsasti kohandatavad ja aitasid teksti analüüsida. Kvantitatiivne kontentanalüüs võimaldas luua üldise pildi „Kirjutamata memuaaridest“. Meetodid, millega oma uurimismaterjali analüüsisin aitasid leida vastuseid minu poolt püstitatud uurimisküsimustele.

KOKKUVÕTE

Käesolevas uurimistöös uurisin, kuidas muutus raadiosaate „Kirjutamata memuaare“ sisu lähtuvalt ajaperioodist, mil saade eetris oli. Minu eesmärgiks oli selgitada, kas erinevad ajaperioodid ning ühiskondlik kord mõjutasid saate sisu, eesmäärke, vormi ja saates osalejaid. Eesmärgi saavutamiseks koostasini valimi, kuhu kuulus 12 juhuslikult valitud saadet „Kirjutamata memuaare“ ajavahemikul 1977-2006, mil saade Eesti Raadio eetris oli. Saadetes oli kokku 23 intervjuud. Analüüsiks transkribeerisin intervjuud ning analüüs toimus intervjuude tekstide alusel.

Töö teoreetilises osas käsitlesin raadiot kui meediumit, raadiožanre ning lähemalt uurisin raadiointervjuu eripärasid. Samuti käsitlesin ajakirjandusvabadust, toimetamist ja nõukogude perioodi Eesti raadioajakirjanduses. Lähemalt kirjeldasin ka võtmesõnu nagu narratiiv ja modaalsus. Teoreetilises osas tuginesin eelkõige Eesti teoreetikute ning tuntuimate Eesti raadiotehnikute uurimustele. Põhjalikumad käsitlust leidsid Ivar Trikkeli, Vello Lääne ja Valdo Pandi uurimused.

Uurimistöös püstitatud küsimustele otsisin vastuseid kahe meetodi abil – kvantitatiivse sisuanalüüsiga ja kvalitatiivse sisuanalüüsiga. Kvantitatiivne analüüs andis võimaluse numbriliste väärtuste abil tulemused kaardistada ning luua üldpilt saadete muutumisest kolmel eri perioodil. Saadud tulemustest selgus, et saadete vorm, eesmärgid, sisu ja esinejad muutusid ühiskondliku korra kontekstis. Kriitilise diskursusanalüüsi meetod aitas uurida intervjuude sõnakasutust, nendes peituvaid tähendusi ja tonaalsust, millised olid väärtused mida läbi jutustuste edasi anti ja millised ideoloogiad lausete taga peitusid.

Analüüsist selgus, et sõltuvalt perioodist oli saadete sisu erinev. Kui varasemal perioodil 1977-1984 olid saateteemad pehmemad, kultuurikesksemad, siis hilisemal perioodidel 1987-2006 olid saated orienteeritud pea eranditult II maailmasõjale. Saateteemad muutusid ajuti kriitilisemateks, julgemateks. Vastavalt perioodile, muutus info hulk, millest avatult räägiti. Pärast nõukogude aega vähenes vajadus anda loo tegelikku tähendust edasi läbi kaudsete vihjete, sümbolite ja seoste. Kuulaja jaoks olid saated algusperioodidel pinnapealsemad ja hapramad, hilisemal perioodidel muutus narratiiv tänu konteksti muutusele sügavamaks, ausamaks.

Sarnaselt „Kirjutamata memuaare“ sisule muutusid ka saates osalejad vastavalt perioodile julgemateks, kriitilisemateks. Oma arvamust hakati avaldama pärast nõukogude perioodi julgelt, oldi emotsionaalsemad ja nõukogude võimu kritiseerivad. Hinnanguid andis varasemalt neutraalne olnud saatejuht Lembit Lauri ka ise. Kui perioodil 1977-1984 andis Lauri oma arvamust edasi pigem hääletooni ja märkidega, siis hiljem tegi ta seda ka läbi sõnade ja emotsioonide.

Väärtused, mida edastati, olid varasemalt pigem aimatavad. Lauri küsis palju esimese vabariigi kohta ning seda varjatult, ettevaatlikult. Ette tuli ka Nõukogude Liidu propagandat, mis avaldus enamasti läbi tekstilõikude, mida Lauri ette luges. Pärast nõukogude perioodi olid väärtused, mida edastati, ühemõttelised, selged. Väärtustati Eestit, eestlasi ja kritiseeriti julgelt nõukogude võimu.

Ühiskondliku korra kontekstist lähtuvalt muutus ka saate eesmärk. Kui varasemal perioodil oli eesmärk pigem varjatud sõnumi edasiandmine ja inimese väärtustamine, siis hilisemal perioodil oli saadete eesmärk ühiskonna peegeldamine läbi inimeste jutustuste. Saatekülalised löid läbi oma subjektiivsete jutustuste objektiivse pildi üldisest eluolust erinevatel perioodidel. 1977-1984 loodi pilt Eestist enne II maailmasõda, 1987-2006 löid jutustajad ülevaate II maailmasõjast, põgenemisest, eluolust, repressioonist.

Antud uurimistööl lõi üldise pildi raadiosaate „Kirjutamata memuaare“ sisu muutumisest perioodil 1977-2006. Saade oli eripalgeline ning uurimistööst selgus, et „Kirjutamata memuaarides“ toimusid muutused nii saate kõneisikute, temade, sõnumi ja eesmärkide alal. Kõik need muutused toimusid suuresti sõltuvalt perioodist, mil saade raadios kõlas.

Kuna antud uurimistööl seadis piirangud analüüsitava materjali mahule, saab edasistes uurimistes luua suurema valimi põhjal mitmekesisemat pilti saadete arengust erinevatel perioodidel. Lembit Lauri saatesari „Kirjutamata memuaare“ väärib kindlasti edasist uurimist, kuna saadete näol on tegemist väga olulise materjaliga eesti kultuuriloos.

SUMMARY

"Content transformation of the radio show 'Unwritten memories' during the years 1977 - 2006"

In the current thesis I analyze how the content of the radio show „Kirjutamata memuaare“ changed based on the time period during which the show was aired. My aim was to explain if different time periods and social order influenced the show’s content, objectives, form and its participants. To reach that goal I made a selection, which included 12 randomly chosen shows of „Kirjutamata memuaare“ from 1977 to 2006, when the show was aired on Estonian Radio. There were 23 interviews included in the shows. To analyze, I transcribed the interviews and the analysis was based on the texts of the interviews.

In the theoretical part of the work I took the radio as a medium, dealt with radio genres and more closely I inspected the peculiarities of radio interviews. I also covered journalistic freedom, editing and the soviet period in Estonian radio journalism. I focused more intently on key words such as narrative and modality. I based the theoretical part on Estonia’s theorists’ and well known Estonian radio operatives’ researches in particular. Closer inspection was done on the works of Ivar Trikkel, Vello Lääne and Valdo Pant.

To answer the questions raised in the thesis I used two methods – quantitative content analysis and qualitative content analysis. Quantitative analysis gave the opportunity to map the results using numerical values and to create a general picture of how the shows changed during three different periods. The results revealed that the form, objectives, content and participants of the shows changed within the context of social order. The critical discourse analysis method helped find out the use of words in interviews, their hidden meaning and tonality, what the value of the stories was and which ideological meanings were hidden in the sentences.

The analysis revealed that depending of the period the show’s content was different. If, during the earlier period from 1977 to 1984, the topics of the shows were softer, more based on culture, then during the latter periods from 1987 to 2006 the shows were almost without exception aimed at the second World War. The topics changed at times

to more critical and bold. According to the period, the amount of information, which was publicly discussed, changed. After the soviet times the need to convey the true meaning of the stories by subtle hints, symbols and connections was diminished. For the listener the shows during the opening periods were more shallow and frail, during the latter periods the narrative changed into more deeper and honest thanks to the context being different.

Similarly to the show „Kirjutamata memuaare“’s content, the participants became more bold and critical as well. One’s own opinion was declared more openly after the soviet period, people were more emotional and criticized the soviet reign. Previously a neutral presenter Lembit Lauri also made evaluations. If, during 1977 to 1984 period Lauri conveyed his opinions with his tone of voice and signs, then later he did the same using words and emotions as well.

The values, that were transmitted, were previously rather felt. Lauri asked a lot about the first republic and he did so covertly, cautiously. There also occurred soviet propaganda, which usually revealed itself in the text excerpts that Lauri read. After the soviet period the values that were conveyed, were unequivocal and clear. Estonia, Estonians were valued and soviet authority was bravely criticized.

The objective of the show also changed with the social order. If, during the earlier period the objective was more about conveying hidden messages and valuing the person, then during the latter period the objective of the shows was to reflect society by people’s stories. Guests in the shows painted an objective picture with their subjective stories of general life during different time periods. From 1977 to 1984 a picture of Estonia before the second World War was painted, from 1987 to 2006 a summary of the second World War, the escapes, life and repression was the main aim of the stories.

The current thesis gave an overview of how the content of the show „Kirjutamata memuaare“ changed from 1977 to 2006. The show was varied and the thesis revealed that changes happened in the show „Kirjutamata memuaarides“ in the people making speeches, subjects, messages and objectives. All those changes were largely dependant on the time period during which the show was broadcast.

Since the material is varied and abundant, following researches could focus more closely and deeply on more specific time periods during which the show was broadcast on the Estonian Radio.

KASUTATUD KIRJANDUS

Trikkel, I. 1977. *Ringhääling eile ja täna*. Tallinn: Valgus.

Farmann, E & Kramhoft, P. 1989. *Raadioajakirjandus*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Trikkel, I. 1969. *Raadiokommunikatsiooni spetsiifika, väljendusvahendid ja žanrid: õppevahend žurnalistika eriharude üliõpilastele*. Tartu.

Lõhmus, M. 1999. *Toimetamine: kas looming või tsensuur*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Trikkel, I. 1998. *Ringhäälinguaeg*. Tallinn: Trükkal.

Lään, V. 1960. *Eesti Ringhääling: bibl.: diplomitöö*. Tartu

Kõresaar, E. 2004. *Mälu, ajalugu ja elulugu 1980. aastate lõpu ja 1990. aastate Eestis*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Sartre, J.-P. 2002 [1938]. *Iiveldus*. Tallinn: Varrak.

Pant, V., Trikkel, I. 1965. *Žanriskaalast saateskaalani, definiitsioonist reportaažini.- Fakt, sõna, pilt. II*. Tartu

Fairclough, N. 2003. *Analysing discourse. Textual analysis for social research*. London and New York: Routledge

Fairclough, N. 1995. *Media Discourse*. Edward Arnold, London, New York, Sydney, Auckland.

Harro, H., Liiv. 1998. *Uuriv ajakirjandus: juurdepääs avalikule informatsioonile. Seminar Rahvusraamatukogus, 12. veebruaril 1998.* Tallinn.

Fairclough, N. 2001. *Language and Power*. Harlow: Pearson Education Limited

McQuail, D. 2003. *McQuaili massikommunikatsiooni teooria*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus

Nurmoja, J. 1993. *Muutuv ringhääling muutuv ajas. diplomitöö.* Tartu

Hennoste, T. 2001, 2008. *Uudise käsiraamat*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Lään, V. 1991. *Päev ja öö Eesti Raadios*. Tallinn: Olion

Harro, H. 1996. *Ajakirjandusvabadusest kommunikatsioonivabaduse poole*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus

McKay, M; Davis, M; Fanning, P. 1983, 1995. *Suhtlemisoskused*. Tallinn: Väike vanker.

Väljataga, M. 2008. *Narrative*. Keel ja Kirjandus.

Bordwell, D. 1989 *Making Meaning*. Cambridge: Harvard,

Montgomery, M. 2008. *The Discourse of the Broadcast News Interview*. Journalism Studies, Vol. 9, No 2

Rimmon-Kenan, S. 1997. *Narrative fiction*. New accents, second edition.

Aava, K. 2003. *Veenmiskunst*. Tallinn: Avita

Kalkun, M. 2002. *Eesti ja eestlased võrdlevas perspektiivis. Kultuuridevahelisi uurimusi 20. Sajandi lõpust*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus

Mandra, K. *Deontiline modaalsus poliitikute arvamuskirjanduses*. [PDF](#)

LISAD

Lisa 1 Kodeerimistabel

TEEMA

Saate teema (otsene)

1. Poliitika
2. kultuur
3. teadus
4. sõda
5. haridus
6. tehnoloogia
7. igapäevane eluolu
8. perekond
9. sugulased
10. töökollektiiv
11. ühiskond
12. õppimine
13. reisimine
14. töötamine / töö ja teenistus
15. avastamine
16. leiutamine
17. konstrueerimine
18. ise tegemine
19. traditsioonide jätkamine
20. Muu...

Saate teema (kaudne)

1. Poliitika
2. kultuur
3. teadus
4. sõda
5. haridus
6. tehnoloogia
7. igapäevane eluolu
8. perekond
9. sugulased
10. töökollektiiv
11. ühiskond
12. õppimine
13. reisimine
14. töötamine / töö ja teenistus
15. avastamine
16. leiutamine
17. konstrueerimine
18. ise tegemine
19. traditsioonide jätkamine
20. Muu...

Teemaarendus

1. Sündmuse keskne
2. Jutustaja elulugu
3. Teise isiku keskne

Varjatud sisu tüüp

1. Poliitikat kritiseeriv
2. Isiku kohta
3. keskkonna ja kultuuri 'keelatud' elemente aktualiseeriv ja esitav
4. fakte esitav
5. uusi tõlgendusi esitav
6. isikule mõtteviis kui 'keelatu' esitamine
7. usk

8. Sõda

Ühiskonnamuutuste analüüs

1. ühiskond on muutunud
2. ühiskond ei ole muutunud
3. inimene on muutunud
4. inimene ei ole muutunud

Jutustuste suunatus:

1. muutusele
2. stabiilsusele
3. stabiilsus / muutus mõlemad

EESMÄRK

Saate eesmärk, funktsioon

1. informeeriv
2. hariv
3. meelelahutuslik
4. varjatud sõnumi edasiandmine - vbl mitmetähenduslik sõnum / latentne sõnum
5. tunnetuslik – refleksiivne
6. väärtustav - hierarhiseeriv, sh isikule tutvustav – väärtustav
7. tähenduse fikseerimisele suunatud

8. tähenduse muutmisele suunatud

9. uus tõlgendus

10. ühiskonna peegeldamine läbi persooni

Varjatud sisu olemasolu

1. Varjatud sisu eksisteerib

2. Varjatud sisu ei ole

Varjatud sisu edasiandja

1. Saatejuht annab edasi varjatud sisu

2. Saatekülaline annab edasi varjatud sisu

3. Mõlemad edastavad varjatud sisu

4. kumbki ei kanna edasi varjatud sisu

VORM

Faktid ja informatsioon. Informatsiooni esitamine

1. Informatsioon esitatakse saatekülalise jutustusea

2. Informatsioon põhineb faktidel (helilõigud, katkendid raamatutest jne)

3. Informatsioon põhineb nii faktidel kui jutustusena võrdselt

4. Informatsioon põhineb enamasti jutustustel, kuid on lisatud mõningad faktid

5. Informatsioon põhineb enamasti faktidel, kuid ka jutustusel

Intervjuu tüüp

1. Saade põhineb peamiselt saatekülalise jutustusel, saatejuht sekkub vähe

2. Saatejuht küsib, intervjuueeritav vastab

3. Saatejuht aitab intervjuueeritavat mõningate abistavate küsimustega

4. Saatejuht täidab saate enda jutuga/küsimustega

Intervjuu formaalsus

1. Intervjuu on formaalne, saatejuht ja saatekülaline suhtlevad teineteisega ametlikult

2. Intervjuu on formaalne, mitteformaalsete elementidega

3. Intervjuu on mitteformaalne, formaalsete elementidega

4. Intervjuu on mitteformaalne, individilähedane, saatejuht ja saatekülaline suhtlevad mitteametlikult

Intervjuu emotsionaalsus

1. Intervjuu on domineerivalt emotsionaalne

2. Intervjuu on nii emotsionaalne kui ratsionaalne

3. Intervjuu on domineerivalt ratsionaalne

Saatejuhi hoiak saatekülalise suhtes

1 – huvi üles näitav

2 – toetav

3 – sõbralik

4 – lugupidav

5 – distantseeruv, kriitiline

6 – irooniline

7 – halvustav, mõnitav, madaldav

8 – etteheitev, vihane

9 – hirmutav, paanikat tekitav

10 – üleolev

11 – uhkustav, uhkust tundev, pidulik

12 – patriootlik

12.1. nõukogude süsteemi suhtes

12.2. Eesti suhtes

12.3. Euroopa suhtes

12.4. muu

13 – rahustav

14 – neutraalne

15 – konfliktne, vastanduv, agressiivne

16 – õpetlik,

17 – selgelt oma arvamusega

18 – küsiv, vastust otsiv

19 – ähvardav, hoiatav, vihane,

20 – kartlik, hirmutav, vabandav

21 – muu (kirjutada välja)

Kinniste ja lahtiste küsimuste osakaal intervjuus

1. Domineerivad kinnised küsimused

2. Domineerivad lahtised küsimused

3. Nii kinniseid kui lahtiseid küsimusi oli võrdselt

Küsimuste tüübid

1. Domineerivad uurivad küsimused

2. Domineerivad abistavad küsimused

3. Nii abistavaid kui uurivaid küsimusi on intervjuus võrdselt

Eelinformatsioon ja materjal (ettevalmistus, asjatundmine, materjali esitus)

1. Saatejuht on teemaga kursis

2. Saatejuht on otsinud illustreerivat materjali

3. Saatejuht on teemaga kursis ja on intervjuud täiendanud illustreeriva materjaliga

4. Saatejuht ei ole teemaga kursis ja illustreeriv materjal puudub

Teksti liigendatus (dünaamilisus)

1. Teksti liigendatakse kõllidega

2. Teksti liigendatakse küsimustega

3. Teksti liigendatakse illustratsioonidega

4. Teksti liigendatakse nii kõllide, küsimuste kui illustratsioonidega

5. Teksti liigendatud saatejuhi sissejuhatustega

Intervjuu illustatsioonide olemasolu

1. On
2. Ei ole

Illustratsioonide tüübid

1. Helilõigud
2. Teksti esitamine
3. Muusikaline lisa
4. Kõllid

ESINEJAD

allikas (d), otsesed ja kaudsed allikad

1. Allikana kasutatakse ainult saatekülalise jutustust
2. Allikana kasutatakse saatekülalise jutustust ja saatejuhi eeltööd
3. Allikana kasutatakse saatekülalise jutustust ja illustreerivat materjali
4. Allikana kasutatakse saatekülalise jutustust, saatejuhi eeltööd ja illustreerivat materjali
5. - allikana kasutatakse saatekülalise jutus viidatud allikaid
6. Muu...

saates osalejate/teksti rollide määratlemine (millised on osalejate formaalsed asetused ja k) jagatud -kujunevad rollid,

1. Saatekülaline domineerib, teisi osalejaid ei ole
2. Saatekülaline domineerib, saatejuht sekkub vähe
3. Saatekülaline ja saatejuht esinevad intervjuud võrdselt
4. Saatejuht domineerib, saatekülaline on intervjuus passiivsem pool

Saatekülalise sugu

1. mees
2. naine

Saatekõlalise tegevusvaldkond

1. Poliitika
2. Kultuur
3. Haridus
4. Sõda
5. Tehnoloogia
6. Teadus
7. Reisimine
8. Meedia
9. äritegevus

Varjatud küsimused

1. On
2. Ei ole

Varjatud vastused

1. On
2. Ei ole